

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreizen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Redaktieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 150 F

M. Moreels. — Het huidig Kinderlied in Oudenaarde en omgeving	83
A.G. Homblé. — Volksgeneeskunde in advertenties	97
L. Hoste. — De ontplooiing van het Gentse Poppenspel na 1944	105
Dr. S. Top. — Inleidende beschouwingen tot het wezen, het doel en de methodes der moderne volkskunde	129
M. Broeckhove. — Kunstschilder Georges Teugels	157

ZOEKEN EN ZANTEN

Verzonken schipper. Bloedverwant en Bloedkontakt. —

J. Van Effelterre

82

Gent es zuu schuune. — **M. Vispoel**

159

BONDSNIEUWS

Prijsvraag - Alfons de Cockfonds 1980

82

BOEKBESPREKING

Roland A.E. OP DE BEECK. — De Gilde van Onze-Lieve-Vrouwe-Lof, in de
kathedraal te Antwerpen — **R. van der Linden**

160

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent, het Stadsbestuur van Gent en het
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen

Verdronken schipper. Bloedverwant en bloedkontakt.

De man was overboord geworpen bij een storm op de Westerschelde. Negen dagen na zijn verdwijnen pikt de Nederlandse Rijkswaterpolitie hem op en verwittigt de familie om de drenkeling te komen identificeren.

De moeder van het slachtoffer begaf zich naar het dodenhuis te Walcheren. De zeekrabben hadden reeds een deel van het gelaat van de zeeman afgegeten, maar aan bepaalde punten kon ze haar zoon herkennen. Op dat ogenblik begon het lijk te bloeden uit de oren, mond en ogen.

De ontstelde moeder had werkelijk de indruk, dat haar zoon leefde. De bedienaar van het dodenhuis verklaarde dan :

-Wel, moeder, uw zoon is dood, maar dit komt door het kontakt, omdat uw eigen bloed in de omgeving is.

Opgetekend te Mariakerke-Oostende, augustus 1978, de zuster van de verdronken schipper verhaalde de gebeurtenis, met de klemtoon op de indruk van haar moeder.

J. Van Effelterre

Prijsvraag — Alfons de Cockfonds 1980

De Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen schrijft voor 1980 ten laste van zijn ALFONS DE COCKFONDS een prijsvraag uit en vraagt :
een in het Nederlands geschreven wetenschappelijke studie van ten minste 64 blz., met 42 regels van 62 lettertekens, over een volkskundig onderwerp in verband met bijvoorbeeld **waarzeggers en waarzegsters, vuur en vuurwerk, orgels en orgelmakers, majorettenkorpsen, wielertoerisme, schilderijen en tekeningen met volkskundige waarde van bekende en min bekende artiesten en andere.**

Handschriften leesbaar geschreven of getypt van **onuitgegeven** studiën komen in aanmerking.

De auteur vermeldt zijn naam en volledig adres op het werk. De studie moet in twee exemplaren vóór 31 december 1980 gestuurd worden aan de heer Maurits BROECKHOVE, Oscar de Gruyterstraat 42, B 9000 Gent, met vermelding «Prijsvraag Alfons de Cock 1980».

De uitgelofde prijs bedraagt 10.000 F. Als geen werk aan de vereisten voldoet, kan de jury een aanmoedigingspremie toekennen. De ingezonden exemplaren worden eigendom van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, die het recht bezit de bekroonde studie uit te geven. De auteur zal rekening houden met de eventuele desiderata van de jury. Hij verbindt er zich toe zijn uitgeversrecht voor een termijn van vijf jaar aan de Bond af te staan.

De Sekretaris,
Maurits Broeckhove.

De Voorzitter,
Renaat van der Linden.

Het huidig Kinderlied in Oudenaarde en omgeving (Bevere, Eine, Ename, Nedename en Welden)

In de loop der jaren is er al heel wat gepubliceerd over het kinderspel en daarbijhorend het kinderlied. Het standaardwerk op dit domein is ongetwijfeld het werk van A. De Cock en I. Teirlinck, dat als een mijlpaal in de geschiedenis van de kindervolkskunde mag worden beschouwd. *De grootste verdienste van Alfons de Cock en Isidoor Teirlinck is ongetwijfeld geweest dat zij een poging hebben gedaan om een wetenschappelijk verantwoord overzicht en een akkurate beschrijving te geven van de kinderspelen in Vlaanderen, en daardoor de aandacht van de volkskundigen hebben gevestigd op dit tot dan toe min of meer verwaarloosde onderdeel van de volkskunde.*

Een paar andere belangrijke werken met betrekking tot het kinderspel en -lied zijn die van Gillis, Goeminne, Tirelire, L. Van Doren en E. Verbeke.

De meeste van die werken leggen de nadruk op het spel. De auteur behandelt het lied als een secundair element dat er volledigheidshalve bijkomt : *Het lied is in het spel geen hoofdzaak, maar dient in de meeste gevallen om een spel te beginnen, om het ritme van de bewegingen van het lichaam, van het dansen en springen te onderlijnen.*

Wij gaan in deze bijdrage echter uit van het lied. Het spel behandelen we in zover het voor een bepaald lied belangrijk is. Op die manier krijg je een algemeen beeld van wat er allemaal tot het kinderlied behoort, want als je het spel centraal stelt, kom je automatisch terecht bij de spelliederen. Ga je daarentegen uit van het lied, dan kom je tot de vaststelling dat er naast spelliederen nog een tweede klasse van liederen bestaat waarin we o.a. de parodieën en spotliederen kunnen onderbrengen.

I. en O. OPIE wijzen ook op het bestaan van twee klassen van wat door hen «oral rhymes» genoemd wordt.

- 1. «Those who are essential to the regulation of their games and their relationship to each other». Deze klasse kunnen we gelijkstellen met de zgn. spelliederen.*
- 2. «Those which are more expressions of exuberance : jingles, slogans, nonsense verses, tongue-twisters, macabre rhymes, popular songs, parodies, joke rhymes and improper verses».*

Geerts verwijst naar die tweede klasse waar hij zegt : «zingen omwille van het lied doet het kind enkel wanneer het iets of iemand wil belachelijk maken».

Door de klemtoon van spel op lied te brengen willen wij ook die liederen van deze laatste klasse behandelen. Een veel gehoorde opmerking in verband met het kinderlied is dat de kinderen van nu niet meer zo vaak zingen als vroeger. In deze optiek hebben studies van het kinderlied slechts een historische betekenis : het behoeden voor verdwijnen. Er wordt verzameld *om te redden wat er nog schuilt aan romantiek en poëzie, zo schaars in onze tijd van techniek, waarin de fabriekssirene en de stoomfluit haar verjaagd hebben,...* (1)

Deze visie beklemtoont alleen het tijdsgebonden aspect van het bestaande lied en verwaarloost de creativiteit die erin schuilgaat. De vorser heeft alleen oog voor wat verdwijnt en schenkt geen aandacht aan het nieuwe dat er bijkomt.

Aansluitend hierbij behandelen we even het probleem van de volledigheid. Een verzameling als deze kan op geen volledigheid bogen.

En onderstellen wij, voor een ogenblik, dat zulk een werk volledig zijn kunne : morgen zoude het reeds onvolledig wezen, zoude het reeds opnieuw moeten aangevuld worden; want voortdurend worden bestaande spelen gewijzigd of vergeten, terwijl nieuwe ontstaan of in zwang komen. Geboorte, groei, bloei, dood, vervorming bestaan voor de spelen evenals voor alles wat leeft. (2).

Dit geldt uiteraard ook voor het lied. Deze formulering is o.i. een duidelijk argument tegen diegenen die verklaren en beweren dat de kinderen vandaag de dag niet meer zingen. Niets is echter minder waar. De omvang en de verscheidenheid van onze verzameling bewijst het tegenovergestelde en illustreert de kinderlijke creativiteit die schuilt in lied en spel.

Metode van verzamelen

Ons materiaal verzamelden we aan de hand van een vragenlijst die we in de scholen van het onderzoeksgebied ronddeelden.

Met medewerking van leerkrachten werden de door de kinderen gekende liedjes genoteerd en ingedeeld in één van de vijf volgende klassen :

1. Aftelrijmpjes

2. Spotliederen (op namen, gebruiken)

3. Parodieën

4. Spelliederden : - springtouw

- in de kring

- bal

(1) J.O. MERCATOR. *Touwspringliedjes uit midden-Limburg*, in *Eigen Volk*, 1930, 375.

(2) DE COCK-TEIRLINCK I., 6.

- gebarenliedjes
- andere liedjes bij het spel

5. Allerlei liedjes die bij geen van deze soorten thuishoren.

Wegens de opzet van ons onderzoek hebben we geen rekening gehouden met de op school aangeleerde liederen.

Tijdens de speeltijd observeerden we de kinderen bij hun spel en zang. Op andere uren van de schooltijd bezochten we de klassen om gekende liedjes met nog scherper aandacht te beluisteren, wat onmogelijk was op de speelplaats, omdat het lawaai alles overstemde. Het gebeurde niet zelden dat de kinderen elkaar verbeterden en er werden zelfs nieuwe liedjes aangebracht. Sommige kinderen hadden hun liedjes «gekuist»: woorden waren veranderd en dialektwoorden vervangen door A.B.N.-woorden. Een en ander kwam dus ten goede aan de betrouwbaarheid van ons materiaal, na opname op de speelplaats en op straat.

Onze methode noemt Geerts de methode van uiterlijke observatie, voorafgegaan door een schriftelijke enquête. Hij onderscheidt een historische methode, gebaseerd op eigen jeugdherinneringen (direkte) en die van leeftijdsgenoten (indirekte) en de methode van uiterlijke of participerende observatie, respektievelijk toeschouwend of integrerend ten opzichte van een groep (3). Hij vermeldt daarbij nog: *Wie een aktuele beschrijving van de kinderspelen wil geven, moet zich beperken tot het waarnemen ervan. Hier een methode van direkte of indirekte historische beschrijving gebruiken ter aanvulling of korrektie van ontbrekende elementen of van bepaalde facetten die over het hoofd werden gezien, is een verkeerde werkwijze. De historische beschrijving kan hier enkel dienen ter vergelijking met aktuele kinderspelen (4).*

Dezelfde opvatting geldt vanzelfsprekend voor de beschrijving van het hedendaags kinderlied. Wil men dat een onderzoek leidt tot objectieve, betrouwbare resultaten, dan is het noodzakelijk de verschillende methoden van elkaar te onderscheiden en zich te beperken tot één ervan (5).

(3) GEERTS, 9.

(4) GEERTS, 16.

(5) GEERTS I., 15.

Aspekten

Vooraleer we overgaan tot een selectie uit onze verzameling, willen we even wijzen op verschillende aspecten van waaruit je het volkskundig materiaal kunt benaderen.

A. GEOGRAFISCH

Zet men die liedjes uit verschillende gewesten van ons land naast elkaar en vergelijkt men deze met den gelijkaardigen liedereschat van andere landen, dan treft de grootste overeenkomst zoowel als de even opvallende verschillen. Wat onveranderd weerkomt is het algemene (het internationale) terwijl wat verschillend is, slaat op het eigen-aardige (het nationale) (6).

In onze studie hebben we, op basis van de geografische verspreiding, de verschillen en gelijkenissen vastgesteld en trachten te verklaren.

B. HISTORISCH

De kinderliederen veranderen voortdurend. Wat gisteren nog levend onder de kinderbevolking aanwezig was, wordt vandaag als onbekend ervaren. De redenen voor het verdwijnen zijn afhankelijk van velerlei factoren. De belangrijkste daarvan vinden we in de veranderende sociaal economische toestanden, die op de hele maatschappij en bijgevolg ook op de wereld van het kind een grote invloed uitoefenen. Ze brachten een groter individualisme en een grotere welstand teweeg (7).

Wat betekent dit nu concreet voor het kinderlied ? Door het toenemend individualisme zal het kind minder in groep spelen. Het wordt meer op zichzelf aangewezen. De liederen die bij het spelen in groep gezongen worden, zullen hieronder lijden.

Door de grotere welstand krijgen de kinderen meer speelgoed waar ze zich mee bezig kunnen houden. Op die manier heeft het kind er minder behoefte aan met speelkameraadjes op te trekken, wat uiteindelijk het lied negatief zal beïnvloeden.

C. SOCIOLOGISCH

Als men spreekt over opvoeding en ontwikkeling van kinderen is men veelal geneigd groot belang te hechten aan de relatie ouders-kinderen, leerkrachten-leerlingen, ... en de invloed die ouderen op de kinderen hebben.

Maar het kind wordt ook «opgevoed» door zijn leeftijdsgenoten. De omgang met zijn speelkameraadjes is voor het opgroeiende kind van kapitaal belang.

(6) K.C. PEETERS. *Het volkse kerstlied in Vlaanderen*. Antwerpen, 1942, 8.

(7) LAMBRECHTS-VAN DOREN. *Het methodisch verzamelen van kinderspele en kinderliederen*. In *Handel. negent. Vlaams Filologencongres*. Brussel, 1951, 246.

De meeste van de liederen die in onze bijdrage opgenomen zijn, leerden de kinderen van elkaar; slechts sporadisch vinden we liederen die geleerd werden van ouders of andere volwassenen. Waar het om hun eigen kultuurgoed gaat, blijven de kinderen binnen hun kleine wereldje, waar ze zo weinig mogelijk buitenstaanders in binnenlaten. Het is echter opvallend dat radio en T.V. daar wel de kans toe krijgen. Blijkbaar zonder moeite zingen de kleinsten de liedjes van hun favoriete programma's. Ze kennen ze veel beter dan de liedjes die de leerkracht hun geduldig aanleert. De hoofdredenen van dit verschijnsel zijn wellicht de volgende: de kinderen worden er dagelijks mee geconfronteerd en zij beseffen dat dergelijke programma's voor hen bedoeld zijn, wat met zich meebrengt dat ze al dan niet bewust in hun denk- en leefwereld geïntegreerd worden.

De grote kinderen zingen de schlagers na, misschien om zich groot te tonen en te laten zien dat ze ook al iets snappen van de wereld van de volwassenen.

D. PSYCHOLOGISCH

In hun spel en zang laten de kinderen zich meest kennen. Hoe klein ze ook zijn, in hun wereldje gelden er wetten die ze zelf opstellen en die onvoorwaardelijk geëerbiedigd moeten worden. Opdat er orde zou heersen bij hun spel kiezen ze, aan de hand van o.a. aftelrijmpjes (de meest gebruikelijke manier), een leider. *De psychologische gesteldheid die aan de rolbepaling ten gronde ligt, is dezelfde als die welke de basis vormt van alle spelreglementen: het streven van de kinderen naar evenwicht in de rolverdeling, naar objectieve normen die niet voor betwisting vatbaar zijn, m.a.w. naar reglementen die in de mate van het mogelijke de goede gang van het spel kunnen verzekeren* (8).

In het spel kunnen de kinderen een andere rol spelen dan die welke ze vervullen in het dagelijkse leven. De redenen waarom dit kan zijn «inherent in the structure of the games themselves, particularly those played by children between the ages of 6 and 12 years. These games usually involve a variety of counting-out, turn-taking, and role-reversal devices which so vary the allocation of status within the game that it would be difficult for children not to get some experience of differential status through playing them» (9).

E. FUNKTIONEEL

Lieder en aftelrijmpjes hebben een heel belangrijke functie in het leven van het kind. Aftelrijmpjes worden gebruikt als aanzet tot een spel. In dit perspectief vervullen ze een heel aparte rol; het gaat immers om de voorrang in het spel, iets waaraan kinderen het allergrootste belang hechten.

(8) GEERTS. II, 4.

(9) SUTTON-SMITH. *The Folkgames of Children*. Austin-London, 1972, 419.

De spelliederen staan - zoals de naam het zelf aanduidt - in functie van het spel. Ze geven aan het spel een ritmische begeleiding; op maat van het lied wordt gedanst en gesprongen.

Met het zingen van driekoningsliederen hebben de kinderen financieel voordeel op het oog. Ze «lopen» driekoningen omdat ze er plezier aan beleven, maar hun hoofdbekommernis is duidelijk zoveel mogelijk geld te verzamelen.

Dat de kinderen graag lachen met anderen, blijkt wel uit hun spotliederen, waarin een hele hoop creativiteit schuil gaat. Die creativiteit vinden we ook terug in de parodieën die ze maken op gekende liederen.

In spel en zang uiten de kinderen zichzelf. Op die manier komen we iets te weten over de dingen waarvoor ze zich interesseren.

F. STRUKTUREEL

De kinderen blijken een voorkeur te hebben voor korte rijmen en liederen.

Aftelrijmpjes zijn kort; langere zouden het spel maar onnodig uitstellen en dat is nu precies niet de bedoeling. Verder zijn ze alle op dezelfde manier opgebouwd : ze beginnen met *pot* en eindigen - op enkele uitzonderingen na - met *af*. De inhoud is heel verschillend.

De meeste liederen zijn kort en worden in 2/4-maat gezongen. De liederen die uit meer strofen bestaan, zijn gebaseerd op herhalingen en bijgevolg ook makkelijk te onthouden. Alles waar het kind ontvankelijk voor is, vinden we in deze liederen weer.

Klassifikatie van het materiaal

Voor de klassifikatie van ons materiaal steunen we op de rangschikking die we vonden van Van Doren (10), die zelf verwijst naar het werk van A. De Cock en I. Teirlinck.

Deze klassifikatie stoelt op de aard van het lied en is als dusdanig analoog met de indeling van A. De Cock en I. Teirlinck, maar dan rekening gehouden met de aard van het spel.

Daaruit volgt de indeling in :

1. Aftelrijmpjes
2. Loopspelliederen
3. Springtouwliederen
4. Rondedansliederen

(10) L. VAN DOREN. *Kinder-volksliedjes uit de Vlaamse gewesten opgetekend naar fonogrammen uit Limburg, de Kempen, Oost- en West-vlaanderen*. Brussel, 1964.

5. Balspelliëderen
6. Ritmische slagspelliëderen
7. Reidansliëderen
8. Driëkoningënlieëderen
9. Spotliëderen
10. Varia

In dit artikel kunnen we onmogelijk één van deze punten volledig behandelen. Daarom beperken wij ons tot een kennismaking met de springtouwliëderen die het meest typisch zijn voor het onderzoeksgebied.

SPRINGTOUWLIËDEREN

Het touwtje springen is nog steeds één van de meest favoriete spelen van de meisjes. De liedjes die ze erbij zingen, behoren ongetwijfeld tot de expressiefste van de kinderliëderen. In deze liëderen kunnen ze hun fantasie de vrije loop laten, want de meeste melodieën zijn zo eenvoudig dat het hun niet moeilijk valt nieuwe woorden te vinden voor een al bestaand lied. Vandaar dat er van de liëderen, met de eenvoudigste melodie, een paar varianten bestaan.

Meestal spelen drie of meer meisjes met één springtouw. Sporadisch zie je eens één of twee meisjes met een koord, maar al vlug komen kandidaten om mee te springen.

Als regel geldt : wie het touw met één of beide voeten raakt, zodat het hapert, is «er aan» en moet draaien.

Voor het springen worden vier termen overal gebruikt :

1. **slang** : het touw over de grond heen en weer bewegen.
2. **traag** : men springt omhoog als het touw onder de voeten doorgaat en maakt nog een kleine sprong terwijl het boven het hoofd is.
3. **rap** : bij elke sprong gaat het touw onder de voeten door.
4. **omhoog** : het meisje springt hoog en het touw gaat tweemaal onder haar voeten. De draaisters draaien heel vlug.

Om te beginnen wordt er door de groteren ingesprongen, maar de kleinsten gaan achter het touw staan, dat op de grond ligt, en beginnen zo te springen.

Voor de indeling van de springtouwliëderen verwijzen we naar Tireliren, die ze indeelt naar het onderwerp :

- A. Dansen gepaard met andere bewegingen
- B. Liedjes, die herhaald worden, telkens met andere wijze van springen
- C. Orakelliedjes
- D. Verhalende liedjes
- E. Korte liedjes op dezelfde melodie gebouwd
- F. Andere

A. DANSEN GEPAARD MET ANDERE BEWEGINGEN

Al deze liederen worden traag gedanst, zodat de kinderen de tijd hebben om de bewegingen uit te voeren.

Rozalientje

Musical score for 'Rozalientje' in 2/4 time, G major. The score consists of four staves of music with lyrics underneath. The lyrics are: 'Rozalientje ging gaan wandelen en ze nam haar zusje mee. Toen ze op de bergen kwamen liet ze hare zus alleen.'

en ze nam haar zusje mee : een meisje springt bij in het touw
liet ze hare zus alleen : het eerste meisje springt eruit
Het liedje wordt steeds herhaald met afwisselen in- en uitspringen.
(Eine, Oudenaarde, M, 1^e, 2^e en 3^e graad).

Anneliesje

Musical score for 'Anneliesje' in 2/4 time, G major. The score consists of three staves of music with lyrics underneath. The lyrics are: 'Anneliesje ging eens wand'len en ze nam haar zusje mee. Toen ze op de bergen kwamen was haar zusje heel alleen.'

Dit lied vonden we slechts in één school van Oudenaarde. De danswijze is dezelfde als die van het vorig lied, maar de melodie is anders.

B. LIEDJES DIE HERHAALD WORDEN, TELKENS MET EEN ANDERE WIJZE VAN SPRINGEN

Salaa, salaa

Musical notation for the song 'Salaa, salaa'. It consists of two staves. The first staff is in 6/8 time and contains the melody for 'Sa-laa, salaa, bou-gie, bouga,'. The second staff continues the melody for 'à un, à deux, à trois.' with a double bar line at the end.

De vier danswijzen, hierboven vermeld, zijn op dit liedje van toepassing.

1. slang 2. traag 3. rap 4. omhoog

(Bevere, Oudenaarde, M, 2e en 3e graad)

C. ORAKELLIEDJES

Kende gij de letter van den A B C ?

Musical notation for the song 'Kende gij de letters van de A B C ?'. It is written on a single staff in G major (one sharp) and common time (C). The melody is simple and consists of quarter and eighth notes. The lyrics are 'Kende gij de letters van de A B C ? A B C D ...'.

Kende gij de letter van den A B C ? : rap

A, B, C, ... : omhoog

Dit lied is door iedereen gekend, maar het verschil ligt in wat er op volgt. In het lied dat volgt (1 of 2 of 3) wordt een jongensnaam ingevuld die begint met de letter waar het meisje bleef haperen.

1. In Bevere volgt daarop : (11)

O, mijn Markske dans met mij, steek de handjes
in de zij. Op en neer, nog ne keer. Drie maal
in de rond en ik dans niet meer.

2. in Eine en Oudenaarde volgt daarop :

Gist'ren-avond ten achten-half, stond ons Ingrid (12)
al aan de deur. Ze stond te wachtên op
Dirk Voet en ze zei-de ja of neen. Jâ - neen ...

3. in Eine kennen ze nog een andere versie :

Achter de molen stond Marleên (12), met Johân,
met Johân. Achter de molen stond
Marleên, mêt Jôhân !

De namen die ingevuld worden, moeten uit twee lettergrepen bestaan, anders klopt het ritme niet meer.

(11) ^: omhoog, de rest rap

(12) dit is de naam van het meisje dat springt.

D. VERHALENDE LIEDJES

Bij al deze liederen wordt zonder enige uitzondering ingesprongen. Het springen zelf is een combinatie van rap en omhoog, bijgevolg zijn het slechts de kinderen van de 2e en 3e graad die ze dansen.

Mijn lief heeft mij gezêid

Mijn lief heeft mij gezêid
da'k een sneukelmuile (13) bèn ,
omda'k alle doagen een stuk choc'la moe
hèn, en 'k heb hem gezêid
da'k het nie meer ginge dôen ,
al één à twée à dréi-e .

Dit is één van de weinige liederen die nog in het dialect gezongen worden.
(Eine en Nederename)

Madame de Wind

Madame de wînd, kocht een kind. 't Is ge-bôren,
al op de tôren. 't Is ge-dôopt, op de schôot vâ
Ma-dâme Koêke-brôod.

(Eine)

(13) sneukelmuile : snoeper.

Adeline
*Adeline, dikke triene,
Z'is gebôren, al op de tôren
Z'is gedoopt op de schôot
vân madâme kiekespoot.*

Zelfde melodie en speelwijze als Madame de Wind.
(Eine)

E. KORTE LIEDJES OP DEZELFDE MELODIE OPGEBOUWD

1. Achter de molen

A musical score for the song 'Achter de molen'. It consists of four staves of music in 2/4 time, with a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The first staff has the lyrics 'achter de molen stond een bloem,'. The second staff has 'een lelie-bloem, een lelie-bloem,'. The third staff has 'achter de molen stond een bloem,'. The fourth staff has 'een lê - lie - bloem.'.

achter de molen stond een bloem,
een lelie-bloem, een lelie-bloem,
achter de molen stond een bloem,
een lê - lie - bloem.

2. Achter de molen
*Achter de molen stond de bloem,
de melibloem, de melibloem.
Achter de molen stond de bloem,
de mèlibloem !*

Zelfde melodie en speelwijze als 1.
(Oudenaarde)

3. Coca-cola
*Coca-cola is geen biër,
alé pompier, alé pompier.
Coca-cola is geen bier,
alê pômpier !*

Zelfde melodie en speelwijze als 1.
(niet in Nederename)

4. Coca-cola

*Coca-cola is geen bier,
trallalalaliër, trallalalaliër.*

*Coca-cola is geen bier,
trállalàlaliër !*

(niet in Nederename)

3 en 4 komen door elkaar voor.

5. In de kelder

*In de kelder stond een stôel,
van katoên, van katoên.*

*In de kelder stond een stôel,
vân kâtoên !*

(Oudenaarde)

Zelfde melodie en speelwijze als 1.

6. Eddy Merckx

*Eddy Merckx is kampiôen,
'k kan er niet aan doên, 'k kan er niet aan doên.*

*Eddy Merckx is kampiôen,
'k kân er niet aan doên !*

(Bevere, Eine, Oudenaarde)

Zelfde melodie en speelwijze als 1.

F. ANDERE

Altijd rap

Altijd rap, de boeren in de pap, de verkens eten
soepe met ne zever-lap.

The image shows two staves of musical notation in 4/4 time. The first staff contains the melody for the first line of lyrics: 'Altijd rap, de boeren in de pap, de verkens eten'. The second staff contains the melody for the second line: 'soepe met ne zever-lap'. The notes are simple quarter and eighth notes, consistent with the 'rap' instruction.

In d'Afrikaanse bossen

In d'Afrikaanse bossen, waar alle negers krossen.
Fale-rie, falera, fale-ropsasâ. Fale-rie, falera.

(Eine, 2^e en 3^e graad)

BIBLIOGRAFIE

- A. DE COCK & I. TEIRLINCK. *Kinderspel en Kinderlust in Zuid-Nederland*. Gent, 1902-1908, 8 dln.
- A. GEERTS. *Kinderspel in een dorpsgemeenschap*. Leuven, 1978. Licentiaatsproefschrift, typoscript, 3.
- Y. GILLIS. *Kinderspelen en -rijmpjes te Leuven*. Leuven, 1954, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, typoscript.
- J. GOEMINNE. *Kinderspel en kinderlust te Ieper en omliggende gemeenten*. Leuven, 1966, onuitgeg. licentiaatsverhandeling, typoscript.
- G. TIRELIREN. *Kinderspelen en -rijmpjes te Essen en Kalmthout*. Leuven, 1955, onuitgeg. licentiaatsverhandeling, typoscript.
- VAN DOREN L. *Kinder-volksliedjes uit de Vlaamse gewesten, naar fonopnamen uit Limburg, de Kempen, Oost- en West-Vlaanderen*. Brussel, 1964.
- E. VERBEKE. *Kinderspel en kinderlust te Menen*. Gent, 1957, onuitg. licentiaatsverhandeling, typoscript.
- Zie nr 2, 60-61.
- I. & O. OPIE. *The Lore and language of Schoolchildren*. Oxford, 1960, 17. Zie nr 2, 61.
- Marie RAMONDT. *Kontakten tussen ritueel en Kinderspel*. Volkskunde, Antwerpen-Amsterdam, 51 (1950) 145-163.

Lic. Myriam MOREELS

Volksgeneeskunde in de advertenties

Doorbladert men dag- en weekbladen allerhande, dan vindt men aanbevelingen voor allerlei kwalen en samenstellingen voor alles goed. De zieken in de stilte van hun kamer, in eenzaam gesprek met hun kwalen, overwegen de verdiensten van de advertenties en na rijp nadenken vertrouwen zij het mirakelprodukt. Hoewel volgens de wet van 3 juli 1969 elk geneesmiddel dat op de markt wordt gebracht moet worden geregistreerd, zijn er heel wat middelen aangeboden die men in de ware zin van het woord onder volksmiddelen kan rangschikken.

Frans De Potter behoorde tot de eersten die uit de 18^e eeuwse uitgaven van de «Ghendsche Post-Tydinghen» en de «Gazette van Gent» kwakzalversadvertenties optekende (1). Alfons De Cock verwijst op bladzijde negen van de inleiding van *Volksgeneeskunde in Vlaanderen* naar het belang voor de volkskunde van de artsenijenaankondigingen in dagbladen (2). Sinds de publikatie van deze pioniers kunnen wij ons niet verheugen over een (bepaalde) continuïteit in deze materie. Sedert wereldoorlog II ontstaat een medische vulgarisatie waarvoor het publiek belangstelling gaat tonen. Welke neofiet neemt niet eens een boek over geneeskunde ter hand? Gedreven door een ongezonde nieuwsgierigheid over eigen kwalen of ziekten. De lezer voelt zich persoonlijk en lijfelijk bij de zaak betrokken. Deze gedachtengang geldt ook voor de geneesmiddelenadvertenties waar beeld en tekst worden toegespitst op de aktualiteit en de aantrekkingskracht.

Een bron van kennis wordt door middel van de reclame binnen een gemeenschap opgedaan en doorgespeeld. Tante Saar is toch immers ook genezen van haar hersenaandoening dank zij het middel zus of zo. Hoeveel liters creosot of een derivaatoplossing heeft een hoestende bronchitislijder niet doorgeslikt voor hij een dokter raadpleegt? Deze vorm van zelfmedicatie of het nu gaat met middeltjes uit voorouderlijke tijd of met de middelen van een meer gevorderde beschaving blijft behoren tot het domein van de volksgeneeskunde.

De speurtocht naar medicijnen houdt de mensheid al duizenden jaren bezig, de brouwsels van medicijnmannen, tovenaars en kwakzalvers zijn

(1) Fr. DE POTTER. *De advertenties in de nieuwsbladen*. Gent 1879.

(2) A. DE COCK. *Volksgeneeskunde in Vlaanderen*. Gent 1891.

binnengestapt in een geëvolueerd maatschappelijk bestel. Te allen tijde is het «mundus vult decipi» (de wereld wil bedrogen worden) de grootste drijfveer geweest van alle gezondheidsventers die de eeuwen door de lichtgelovige mensheid aan het lijntje hielden (3).

Wat de advertenties betreft, moeten wij duidelijk stellen dat in de wijdste zin van het woord elke stof die veranderingen brengt in de functie of structuur van een lichaamsweefsel, een geneesmiddel is. In de engere zin van het woord, spreekt men van medikamenten wanneer het gaat om middelen die ons beschermen tegen en genezen van ziekten en ontlasten van pijn. Uit deze optiek vinden wij geneesmiddelen onder onze dagelijkse gebruiksvoorwerpen, b.v.b. tandpasta, haarlotions, aftershave en allerhande kalmeermiddeltjes. Het is een modeverschijnsel te grijpen naar zenuw- en kalmeerpillen. Onze maatschappij blijkt erdoor verpest. Niemand voelt er zich rustiger of gelukkiger door.

De lichtgelovigheid van de mensen wordt door de reclame handig bewerkt. Wie een geneesmiddel aanbiedt, zoekt de sympathie van het volk. Of het nu doeltreffend is of niet, wordt niet onmiddellijk in vraag gesteld; hoop en geloof spelen in de eerste plaats een rol. Zeer terecht schrijft W. Modell, de advertenties voor medikament zijn geesteskinderen van een industrialisatie. Vrij weinige van de in het begin van de 19^e eeuw geadverteerde medikamenten waren geotrooieerd. Het gebeurde zelden dat de fabrikant wilde toegeven dat zijn wijdgeadverteerde panacee weinig meer was dan een traditioneel huismiddeltje. Het doodgewone «ketchup», het tomatenextract, dat men thans in alle winkels aantreft, was in het begin van de 19^e eeuw door Dr. Miles samengesteld en resorteerde onder de veelvuldig geadverteerde medikamenten (4).

Als handelsartikel zijn vele aanbiedingen onderhevig aan rages en modegrillen. De reclame maakt indruk en is daardoor psychologisch doeltreffend. Ze brengt iets nieuws. Niet iedereen is vatbaar voor geneesmiddelenadvertenties. Onlangs kon ik deze volkse opmerking noteren : *dat men best al deze middelen in zee kon werpen, het mensdom zou er heel wat beter aan toe zijn en de vissen slechter.*

In menige reclame wordt er handig ingespeeld op het gevoelsleven van de moeders. Een voorbeeld : *Moeders hebt gij uw kinderen lief,*

(3) A. VAN SCHEVENSTEEN. *Over kwakzalvers-strooibriefjes in de XIVe eeuw.* De Gulden Passer. Antwerpen s.d. 2^e jrg. Nr. 1.

(4) W. MODELL. *Medecijne en Narcotica.* Amsterdam, 1969.

welnu geef ze kruiden te drinken, geen zwakke maar sterke kinderen worden zij. Voor klieren, wormen en maaien, die het voedsel verslinden en de groei en de bloei van uw kinderen remmen, zijn deze kruiden onbetaalbaar, ook voor de Engelse ziekte bijzonder aanbevolen (5).

Uit een onderzoek naar de inhoud van de aangeboden kruiden bleek daarin voor te komen : Althaeabladeren, Sennebladeren, gewone Kamille, Vlierbloemen, Lindebloemen, Duizendguldenkruid, Klapprozen, Althaeawortel, Zoethoutswortel, Kalmoeswortel, Gemberwortel, Lijnzaad en gezegende Distel (6).

Het valt op dat de meeste advertenties gretig gebruik maken van klinkende namen die helemaal niet bestaan, dat maakt indruk, schenkt vertrouwen en misleidt de goe gemeente. De naam van een pastoor of kloostergemeenschap kwam wel eens voor. Wie herinnert zich niet de kruidentee van abbé Hamont die in het begin van de 20e eeuw in bijna ieder gezin in Zuid-West-Vlaanderen te vinden was. De verpakking, een stevige kartonnen doos, toonde in medaillon de afbeelding van de priester. Wie kent er niet het Karmelietenwater (Eau des Carmes) dat als volksmiddel steeds bij maagkrampen wordt gebruikt en waaraan vele vrouwen zijn verslaafd (7). In de 17^e en 18^e eeuw waren Jezuïtenpoeders en Kartuizerpoeders er in trek dank zij een doorgevoerde reclame. De Hoffmandruppels, een samenstelling van alcohol en eter, uitgevonden door de Duitser Frederic Hoffman († 1742) houden tot op onze dagen in de volksgeneeskunde stand (8).

Twee merkwaardige reclamestukken uit het begin van de 18^e eeuw heeft Robert Ruys ons ter hand gesteld. Het eerste meet 47 bij 32 cm, is in vier talen opgesteld en handelt over een «Nederlands Maag-Bitter, onder de zinspreuk : Occidit, qui non servat.» Het produkt werd verkocht en vervaardigd door A.E. Boonekamp, Distilateur, op de Meir, sectie 3, n° 1133, over het Paleis te Antwerpen. Deze affiche werd gedrukt 't Antwerpen, ter drukkerij van de weduwe C. Parys, in de Kammerstraat, zonder jaartal. De tekst vermeldt dat dit maagbitter vanaf het begin van zijn uitvinding een groot sukses kende en de volksnaam kreeg van *Bloedzuiverend Koorts-Bitter*. De aanmaak van het bitter kon wegens de vraag niet

(5) Moleschott, weekblad. Amsterdam 1920. 13e jrg. Nr. 13.

(6) Moleschott, idem.

(7) H. PINKHOF. *Pharmacotherapeutisch Vademecum*. Amsterdam 1921.

(8) A. FRANKLIN. *La Vie Privée d'autrefois*. Paris 1891.

N E D E R L A N D S

MAAG-BITTER,

ONDER DE ZINSPREUK :

Occidit, qui non servat.

Amer Stomachique

DES PAYS-BAS,

Connu sous la Devise :

Occidit, qui non servat.

worden bijgehouden. Een breedvoerige opsomming van de deugden, aan dit produkt verbonden, zijn : *het zuivert de maag, herstelt de eetlust, bevordert de maandstonden, verdrijft de winden, bestrijdt buikkrimp, doodt de wormen bij jong en oud, versterkt de zenuwen, enz.* Ook het flercijn of podraga (afgeleid van het Grieks dat betekent voetklem) wordt door dit maagbitter genezen ingevolge de humoraalpathologische gedachtengang. Het graveel en de urineafdrijving blijken met dit maagbitter ook gunstig beïnvloed, terwijl het bij tandvleesontsteking en besmettelijke ziekten ook van nut is, een universeel middel tegen alle kwalen en dienstig om een hoge leeftijd te bereiken. Een kwakzalversmiddel waarvan de verkoopprijs voor mingevoeden zeer matig werd gehouden, doch niet wordt meegedeeld.

Het tweede stuk (waarvan de afmetingen 19 bij 16 cm) handelt over een maagkruid dat in Nederland verkocht werd bij Suwany Maria Grammet. Het vignet, zoals je op de afbeelding ziet, laat een vaag vermoeden dat S.M. Grammet van Italiaanse oorsprong is ofwel dat het produkt uit Venetië stamt. In de zeventiende eeuw verkocht een zekere Jozef della Rocca, afkomstig uit Palermo, te Brussel een panacee tegen alle kwalen onder de benaming «Orvietan» (9).

Aan de hand van reclames uit voorbije eeuwen, kunnen wij een vergelijking maken met de huidige. De taal moet niet onderdoen voor die van de vroegere kwakzalvers die onze markten bevolkten. Zoals een toerend spiegelbeeld lokkend naar Jan publiek, wenken de huidige advertenties van samenstellingen tegen alle kwalen die zij onfeilbaar en radikaal beloven te genezen. Engels zout, bruistabletten allerhande, wratten en ekster-oogmiddeltjes, enz. worden met de meest uiteenlopende slagzinnen de huisapoteek aanbevolen. Hebt u geen eetlust ? Hebt u moeilijkheden met de spijsvertering ? Neem dan het onfeilbare middel de **poeders van Dr. De Cock** (10). Of, *omdat maagpijn u overal op elk moment kan overvallen moet u een Rennie tablet opzuigen* (11); andere wijzen erop, op te passen, want de zaak waarom alles draait komt pas na de maaltijd van een zakenman. Hij doet er goed aan **alsaver** (all saver) bij zich te hebben. Alsaver kan men vertalen als alredder (12) en deze reclame richt zich blijkbaar tot een welbepaalde volksgroep.

(9) A.G. HOMBLÉ. *Een handelaar in wonderzalf uit de tweede helft van de XVIIe eeuw.* Eigen Schoon en De Brabander, 30 (1947/nr. 6).

(10) *Kerk en Leven.* weekblad. Antwerpen, 30 april 1974.

(11) *Het Volk,* dagblad. Gent 3 nov. 1976.

(12) *Het Volk,* dagblad. Gent 6-7 april 1974.

By **SUWANY MARIA GRAMMET**, Weduwe van **BERNARDUS BOOTSMAN**,
woont op de Reguliers Breëfstraat, digt by de Botermarkt, boven het Wyn-
huis **DE MUNT**, op de Agterkamer, te Amsterdam.

Zyn te koop de onvervalschte oprechte Lammerfche Maagkruiden, die in haar werking en proefhouding de volkomenfte effecte doen, in haar getal en gewigt by elkanderen gewoogen, het welk dan in een Fles of Kan gedaan moet zyn, daarby gedaan een Pint of Mingelen Genever, Brandewyn of Wyn daarop: en dan wel toegedaan, laut het een dag staan trekken, des morgens een of twee Tinne Lepels vol ingenomen, en voor Kinderen een Tinne Lepel vol. Het is zeer nuttig en goed voor een vervuilde Maag; zuivert dezelve en is behoedzaam tegens de aanvallen der Koorts, verwakkerd de traage omloop van het Bloed, verdryft de Scheurbuik uit het Bloed, alsmede voor de Loomigheid in de Leden; alle foorten van Binnen-Koortsen; verdryft de Wormen en maakt een goede Appetyt.

Deeze geapprobeerde Kruiden zyn door my in Commissie te bekomen, by Guilielmus Tierens, woonende op de Vlaamsche Steenweg, No. 210, te Brusfel, als ook by Almans, H. de Vleeshouwer, F. de Nys en Cornelis Decker, mede te Brusfel; by Antonie Jacobi Thurpot & Zoonen, en by van Wuffel en Arnoldus Seytelaar, alle tot Brusfel.

By Jan Harmen Boode ten Wolde, te Schuttrop, in het Graaffchap Benthcim.

Te Rotterdam, in het Brabandsche Veerhuis.

Te Breda, by den Beurtman op Rotterdam, en in verscheidene andere Steden en ten Platten Lande.

NB. Daar 'er veelen zyn, die op myn Naam deeze Kruiden verkoopen, zo dient dit bericht, dat deeze Kruiden de echte zyn, die over de 50 jaaren alhier verkocht geworden en by niemand anders te bekomen zyn, dan by bovengemelde **SUWANY MARIA GRAMMET**, Weduwe van **BERNARDUS BOOTSMAN**.

Reklameblad voor maagkruid van Suwany Maria Grammet

(Verzameling: R. Ruys)

Men hoort wel eens zeggen: *Ge kunt niet meer aan uw maag lijden de dag van vandaag, want honderd en één poeders of tabletjes worden ons aangeboden.* Geen rode neus meer in de winter, uw hoest en verkoudheid, griep en noem maar op, krijgt een middeltje aanbevolen. Indische kruiden van «Bekunis» verbeteren de stofwisseling en bestrijden het verstopte gevoel (13). In menig volksremedieboekje van vroeger ontdekken wij middeltjes met ingrediënten uit het dierenrijk. Rode slakken worden nog steeds aanbevolen als het heilzame middel dat door onze voorouders

(13) *De Magriet*, weekblad. Amsterdam 1974, 8 maart Nr. 10.

*Kwalen en remediën
door de eeuwen heen.*
N^r 10

***Voor U, reumatieklijders...
het vet van een gehangene***

Onze voorouders uit de XIIe eeuw gebruikten een zonderlinge remedie om zich van hun reumatiek te verlossen, namelijk het vet van een gehangene. Natuurlijk was het niet gemakkelijk dit te bekomen, en hoe schaarser het was, hoe doeltreffender het scheen.

Te Parijs zag men massa's ongelukkigen zich verdringen omheen de beruchte galg van Montfaucon om van de beulen toch een weinig van dit kostbare vet los te maken. Slaagde men hierin, dan werden de pijnlijke lichaamsdelen met dit goedje ingesmeerd. Later zullen we zien dat deze handel zich op 'n zonderlinge wijze zou uitbreiden, en wel op zulke schaal, dat men niet langer in staat was, iedereen van dit produkt te voorzien.

12e-eeuws gebruik van het vet van een gehangene als geneesmiddel bij reuma
(Verzameling : A.G. Homblé)

werd gewaardeerd. «Slakkensiroop uit de Beierse Alpen», zo luidt de benaming in een reclame waarvan men de aanwezigheid van rode slakken waarborgt (14).

«Amaai, wat een wonde ! Wat deed grootmoeder als opa zich had gesneden bij het kerven van een nieuwe wandelstok of bij het slachten van een varken ? Terwijl opa bloedde als een rund, begaf oma zich naar de keukenkast en haalde daaruit : 25 gram bloemen van het duizendblad, 20 gram bloemen van het kaasjeskruid, 20 gram heemstbloemen en 10

(14) *De Natuurlijke Weg*, maandblad. Gent 1978 Nr. 11.

gram salie. Die kruiden liet ze vijf minuten koken in een liter water. Ze drenkte een lap linnen in de vloeistof. En terwijl het kompres nog warm was, werd de wonde verbonden. En oma wist, wat ze deed, want zo zijn dergelijke wonden snel en schoon genezen.» (15) Deze tekst is duidelijk geïnspireerd door de trend van terug naar de natuur en het nut van volksmiddelen die stammen uit de overlevering.

Een handelsfirma in pijnstillende poeders trekt de aandacht van zijn produkt door middel van vliegende blaadjes waarop, naast een verzorgde gravure, een tekst verwijst naar een 12^e-eeuws gebruik van vet van een gehangene als geneesmiddel bij reuma. Veelvuldig zijn de geneesmidde-lenreklames met aanlokkelijke afbeeldingen die aanleiding geven tot zelfdokteren. Damesbladen zijn bij uitstek het gebied van de reclamemakers. De vrouwelijke bezorgdheid om een welgevormd lichaam en de maandelijkse ongesteldheid, zijn een dankbaar voorwerp tot aanbieding van allerlei middelen, al dan niet doeltreffend. De verkoop die de vrouwelijke gevoeligheid aanspreekt, wordt met de meest mooi klinkende namen aangeprezen. Het wereldsukces is steeds verzekerd. De kuur is onschadelijk. U hoeft niet altijd pillen te slikken of hormonen in te nemen. Afbeeldingen en getuigenissen dienen om de twijfelaars te overtuigen.

Geesteskind van zijn tijd, beïnvloed door de technische vorderingen is de volksgeneeskunde andere vormen gaan aannemen; de ene volksgroep reageert anders dan de andere, de ouderen anders dan de jongeren, de vrouwen verschillend dan de mannen. De «materia medica» van het volk wordt duidelijk beïnvloed door de reclame en de vulgariserende media.

A.G. HOMBLÉ

(vervolg van blz. 160)

geneesmiddel tegen koorts (52) als een typische uiting van de volksgeneeskunde, de Mariaverering langs de vereniging *Voor Kruis en Beeld* (141 e.v.), het initiatief van de «gebuurten» en «gevelbeeldgenootschappen», zo het *Gezelschap van den Eierboer* voor de Eiermarkt en omgeving (102), de opluistering van de diensten met muziek (42, 90), enz., enz.

Vijfhonderd jaar Mariaverering bestrijkt een rijke getuigenis van het volksleven, langs vele aspecten en facetten. Enkele daarvan komen hier heel even aan de orde. Dusdanige luisterrijke uitgave als deze hoort thuis in de studiekamer van de volkskundige en de bibliotheek van de kunstminnaar en liefhebber van kunstschaten.

Renaat van der LINDEN

(15) *De Landwacht*, dagblad. Gent 9 juni 1975.

De ontplooiing van het Gentse Poppenspel nà 1944

Intellectuelen die zich, vóór en in 't begin van de twintigste eeuw voor het poppenspel interesseerden, waren uitzonderingen. De reden lag voor de hand.

Tot voor de eerste Wereldoorlog werd te Gent bijna uitsluitend aan poppenspel gedaan door ongeletterden, doorgaans arbeiders en hun echtgenoten die daar een kleine bijverdienste in zagen.

De theatertjes waren in de vele trieste fabriekswijken van de textielstad gevestigd en in die analfabete buurten speelde men zowel voor de volwassenen als voor de kinderen. Geen «voer» dus voor de 19^e-eeuwse wetenschapsmensen, enkele uitzonderingen niet te na gesproken.

Daartoe behoorde de Gentse dramaturg en nobelprijswinnaar Maurice Maeterlinck die tijdens zijn eerste auteursperiode het marionettenspel «Trois drames pour marionnettes» (1894) schreef. De Gentse historici Flor. Van Duyse en Prosper Claeys wijdden jeugdherinneringen aan onze «spellekens» en Napoleon Destanberg, gevierd Gents toneelman, regisseur en toneelauteur trad op als poppenspeler en schreef een tekst voor een Gents poppentheater.

Eigenaardig genoeg zagen zelfs onze 19^e-eeuwse «folkloristen» geen brood in dit volksvermaak want geen enkele, bij mijn weten, vond het nodig er de geschiedenis van op te sporen of datgene op te tekenen wat oudere tijdgenoten erover wisten te vertellen en die moeten toen nog heel talrijk geweest zijn. Kortom, er zijn weinig of geen geschreven bronnen uit het nabije verleden voorhanden, laat staan dat we over objectieve data of feiten zouden beschikken over de oudere periode.

We zijn er trouwens van overtuigd dat, evenals te Luik, te Brussel en te Antwerpen de eigenlijke geschiedenis van ons plaatselijk poppenspeltheater niet verder teruggaat dan in het begin van de vorige eeuw. Deze geschiedenis kan men zich in drie stadia voorstellen : de 19e-eeuwse bloei en het verval vóór 1914, de «renaissance» vanaf 1922 tot 1944 en ten slotte de verdere ontplooiing nà 1944.

Gezien de uitstekende informatie over de eerste twee punten, die men putten kan uit het werk van E.H. Joris Vandenbroucke (1) en uit de

(1) VANDENBROUCKE J., *Het Gentsch Poppenspel*, Gent 1931

Het Poppenspel in de Nederlanden, Antwerpen, 1946; enz.

volkskundig-wetenschappelijke artikelen over poppenspel, ons nagelaten door prof. dr. Paul De Keyser (2) - in leven, voorzitter van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen - laat ik hier opzettelijk de eerste twee periodes onbesproken en beperk ik me tot een bondig overzicht van de schitterende ontplooiing der Gentse poppenspelen, nà 1944.

*
**

Sommige van deze «spellekens» bestonden reeds vóór 1940, o.m. de actieve *Nele*, *Het Spelleke van Pierke* en het nog goed aangeschreven *Spelleke van de Folklore* of het *Museumspelleke*.

Nà 1944 kwamen echter verschillende nieuwe theatertjes tot ontplooiing. Enkele opteerden voor de traditionele manier, de opvatting, gehuldigd door E.H. Joris Vandenbroucke in het *Spelleke van de Muide* en waarin «Pierke» de heldenrol te beurt viel.

De anderen lieten zich veelal inspireren door de vernieuwingsexperimenten uit het buitenland. Beide richtingen kennen we tot heden.

1. Het «Spelleke van de Muide»

Na de tweede Wereldoorlog trad het *Spelleke van de Muide* (foto 1) nog enkel sporadisch op in de kring van de parochie van Ste-Theresia in de Boomstraat (Brugse Poort). Leo Delvaux, Gustaaf Snoeck en Gerard Van de Putte waren toen de spelers. Gustje De Puydt hielp er wel eens als gastspeler. «Het Spelleke van de Muide» viel echter stil. De climax was voorbij... In 1965 schonk E.H. Jor. Vandenbroucke zijn bezit, het overgebleven materieel : poppen, schermen en rekwisieten aan het Gents Museum voor Volkskunde. Het beroemde «spelleke» was de geschiedenis ingestapt.

2. *Nele*

Vóór het uitbreken van Wereldoorlog II stichtte Albert Vermeiren zijn marionettentheater *Nele* (foto 2), schouwburgje dat achtereenvolgens te bezoeken was in de zaal «Pan» (1939-1944) (Korte Meer), op de Kortrijkse Steenweg (1944-'51), in de «Galerij Interior» op de Brabantdam (tot 1952) en tenslotte tot op heden in de Vlaanderenstraat. Daar speelt hij in een prachtige zaal, samen met zijn zoon Michel en zijn echtgenote. In 1978 beschikte Albert over meer dan 850 poppen (want voor elke nieuwe produktie schept hij er andere !). De meeste zijn marionetten,

(2) DE KEYSER, P., *Het Gents Poppenspel*, Vooruit, 28-6-1931

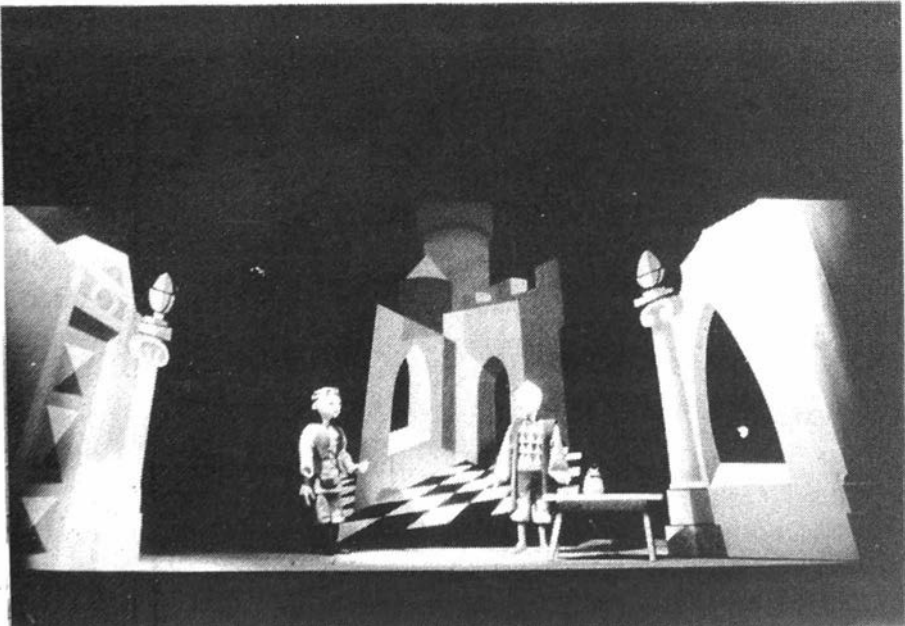
Magie van het Poppenspel, Gent, 1943; enz.

Een vollediger bibliografie verschijnt in *Gent, poppenspelstad. Een bijdrage tot de Geschiedenis van het Gents poppenspel*. L.H.

1. «Spelleke van de Muide» : de grote ploeg

maar ook stang-, staaf- en handpoppen worden tijdens de pauzen of in sommige scènes gebruikt. Hij is principieel gekant tegen het optreden van Pierke in sprookjes zoals b.v. «Klein Duimpje». Niettemin voert hij hem af en toe in stukken op, in de trant van de Tintin-avonturen.

2. «Nele» : scène 1977

(Foto : A. Vermeiren)

3. *Het Spelleke van Pierke*

Dat spelleke werd in 't begin van de oorlog door Pier en Julien Colle (vader en zoon) in 't café «De drie Koningen» op de Antwerpse Steenweg gesticht. Pier, herbergier en «biermarchand», kocht zijn theatertje van een foorkramer af die ermee over praktisch geheel Vlaanderen «'t Varken van St.-Antonius» had opgevoerd. In 1943 verhuisde dat spelleke naar de Achterstraat, eveneens te St.-Amandsberg. Het bleef er actief tot in 1952. Sinds '49 verving Henri Maeren de zoon Julien als poppenspeler en hanteerde hij er de stangpop Pierke.

Pier Colle bezat ook een reizend theatertje waarmee nog een poosje verder werd gespeeld. Poppen en theater behoren nu tot de collectie van zoon Julien op de Vrijdagmarkt.

4. *Pajoelke*

In 1942 was Marcel De Backer student aan het Instituut voor Opvoedkunde aan de Gentse universiteit.

Hij had reeds met M.A.J. Hoste in 't poppengildeke 't *Maske* samengewerkt. Marcel schiep zich een poppenspel (oorspronkelijk «Thyl» geheten) waarmee hij wou experimenteren in verband met een opvoedkundig onderzoek tot het opstellen van een thesis. Het werd een handpoppenkast die ook humor bracht, maar niet deze van «Pierke», want zijn spel gebeurde in het A.B.N.

Na de oorlog herbegon De Backer met *Pajoelke*, eveneens een handpoppenspel. (foto 3)

Alle teksten werden uitgedacht en geschreven door de speler zelf en ook hij vervaardigde zijn poppenkoppen in hout en in papierdeeg.

Op initiatief van Michel Van Vlaanderen hield Marcel, in 1945, tijdens de opvoeringen in de Nederlandse Schouwburg, de kinderen der bezoekers, in de repetitiezaal met handpoppenspel bezig. Tijdens de Gentse Feesten van '46-'47 trad De Backer ook geregeld met «Pajoelke» in de Raadskelder op en in 1947 kwam dat handpoppenspel in 't Museum voor Folklore (Lange Steenstraat) spelen. Zijn voornaamste optredens gebeurden echter (zonder microfoon !) in scholen, vriendenkringen en verenigingen, zowel in Nederland als in Vlaanderen en soms voor groepen van honderden kinderen.

In 1960 stopte hij ermee, voornamelijk omdat het duidelijk was dat de gehoordrempel van de toeschouwertjes ondertussen fel veranderd was. De opkomst van de transistorradios en de T.V. waren daar niet vreemd aan !

5. 't *Spelleke van de Folklore*

In 1942 vond de beheerraad van het Gentse Museum voor Folklore dat deze instelling wel een eigen poppenspel mocht hebben. Het initiatief kwam van de conservator, J. Boes. En tot het organiseren van dat Spelleke

3. Pajoelke

(Fotomontage De Backer)

4. Spelleke van de Folklore

(van rechts naar links) Gustaaf De Puydt, Kris van Hulle,
Marc De Puydt, Dof Vergauwen.

(Foto : De Puydt)

werden - alfabetisch vernoemd - Gustje De Puydt, Gust Neiryneck, Georges Stoops en Stefaan Vermeersch aangesproken. De eerste twee gaven prompt hun ontslag bij het *Spelleke van de Muide* en werden poppenspelers van het nieuw theater. Georges zorgde voor de elektrische apparatuur en Stefaan werden - alfabetisch vernoemd - Gustje De Puydt, Gust Nierynck, Georges werd de ontwerper van de nieuwe poppen.

Het Spelleke van de Folklore nam de rol van dat van de Muide over. De eerste voorstelling ging door in juli 1942. Het oorspronkelijk stangpoppenmuseumtheater was in mekaar getimmerd uit een oude etalagekast, geschonken door de Gentse textielfabriek Baertsoen-Buyse. Toen het Museum in 1962 haar nieuwe kwartieren op de Kraanlei kwam bezetten, was er voor het spelleke een uitzonderlijke schone ruimte voorzien waarin tot op heden de wekelijkse vertoningen doorgaan.

Onnodig hier nog in 't lang en in 't breed te herhalen dat Gustje De Puydt jarenlang als dé Gentse «Pierkesacteur» optrad. Hij bleef dat doen tot in juli '78. Gust Neiryneck hing toen ook de poppen van «'t Museumspelleke» aan de haak om, eind december met een eigen stangpoppenspel op te duiken.

Marc De Puydt nam ondertussen de leiding van «'t Spelleke van de Folklore» over en speelde met Pierke terwijl twee andere beloftevolle elementen de leemten kwamen aanvullen. (foto 4)

6. Folklore Jeugdtoneel

Na de oorlog stak Gust «den agent» (officieel Apers geheten), definitief van wal met zijn (zoals hij 't zelf noemde) «Gentse poesjenellenkelder» : *Folklore Jeugdtonaal*.

Hij had eerst een theatertje in de Prooststraat maar kort daarna vestigde hij zich definitief in een kelder op de Hoogpoort. Hij richtte deze ruimte opzettelijk naar vooroorlogse trant in en hing aan de muur een vermanende tekst : «Het is verboden te roken, te vloeken of te werpen, op straf van de kelder ontzegd te worden». In feite overbodig, want Gust had voldoende autoriteit om zich zonder meer te doen gehoorzamen.

Gust speelde nooit zelf met de poppen maar was «dé directeur» !! Zijn belangrijkste pop was Pierke die steeds geholpen werd door «Gust», «de Schele» en «de Neus».

Omstreeks de zestiger jaren stopte Gust ermee. Hij verkocht zijn theater en alles wat erbij behoorde aan het Museum voor Volkskunde te Antwerpen. Zijn teksten kwamen terecht bij Pierre De Wispelaere (*Festival*) en bij Odilon Fasseur (*Pallieter*).

7. 't Kapoentje

Om de verkoop van de krant en het bijhorend kinderblad te stimuleren, stichtte «Het Volk» in 1948 de handpoppenkast 't *Kapoentje*.

Met drie reizende handpoppentheatertjes reist men sindsdien van West-

Vlaanderen tot in Limburg. Elke speler beschikt over een twintigtal zelf vervaardigde popjes. Voor de Gentse omgeving treedt Gerard Van de Putte (nu inspecteur van het N.T.G. !) op. Van de Putte was een tijdje stangpoppenspeler in het (latere) *Spelleke van de Muide* en in *Sneeuw-witje* (Brugse Poort), ook door Vandenbroucke opgericht. Per jaar gaan nog steeds in Vlaanderen (en zelfs in Wallonië tijdens het groot verlof !) gemiddeld zowat negenhonderd opvoeringen door, gegeven door de drie poppenkasten.

8. Bradi Barth's marionettentheater

Op aanraden van één van haar leraars, kwam Bradi Barth, dochter van een Zwitsers chirurg uit Chur, zich na de Wereldoorlog II te Gent vestigen. Ze was zeer begaafd op kunstgebied, verslingerd op de Vlaamse

THE SODALITIES OF OUR LADY

present

*L'Equipe de Notre-Dame
de la Belle Verrière*

with their marionettes in:

The Joys and Sorrows of Our Lady

Designed and directed by Bradi Barth
Text by Elizabeth Hanet,
freely translated
by Thomas J. Gilmartin
Produced by The Tavistock Repertory Company

PROLOGUE

ACT I:

- the Annunciation
- the Visitation
- the Shepherds in the Fields
- the Adoration of the Shepherds
- the Adoration of the Kings
- the Presentation in the Temple
- the Finding in the Temple
- the Nazareth
- the Farewell

ACT II:

- the Wedding Feast at Cana
- the Disciples Visit Mary
- the Way of the Cross
- Jesus Dies on the Cross
- the Pieta
- the Dormition of the Blessed Virgin
- the Assumption of the Blessed Virgin Mary

5. Bradi Barth Engels programma : binnentekst : «Vreugde en Smarten van O.-L.-Vrouw»

Primitieven en nu trouwens een internationaal geprezen beeldhouwster en schilderes die geregeld exposeert o.m. te Londen, Denver, Oklahoma City, Chicago en New York. Ze deed haar studies aan de Gentse Academie voor Schone Kunsten. Met marionetten die ze reeds in Zwitserland had vervaardigd, voerde ze hier in 1948 voor een enthousiast publiek «Brise Coeur» (of «Repelsteentje») op en was een der eersten die haar teksten (Nederlandse en Franse) op band zette. Van meet af aan was er uiteraard een groot verschil tussen haar marionettenvertoon en de traditioneel-Gentse prestaties. Daarenboven speelde ze bijna uitsluitend voor de goede burgerij !

Vanaf 1950 rijpte in haar de idee een evangelisch stuk te produceren. Na vier jaar intens werken, was ze klaar met «De Vreugden en de Smarten van O.L.-Vrouw». De tekst (van B. Hanet) stond op band en de marionettenspeelsters (haar befaamde «Equipe de Notre Dame de la Belle Verrière») traden in België (o.m. voor Koningin Elisabeth) en over geheel West-Europa met evenveel succes op !

Bradi's poppen waren uit lindehout gesneden : gestileerde, nobele figuren die uitdrukking kregen door een subtiele belichting.

Gedurende vijftien jaren vertoonde de equipe dat éne stuk tijdens de Paas- en Kerstweek, te Gent en in bijna alle hoofdsteden van West-Europa ! (foto 5).

Op 15 april 1973 gaf men de laatste vertoning te Maarke-Kerkem (bij Oudenaarde). Dat was de driehonderd veertigste opvoering...

9. *Rimpelsteentje en Breughel*

Ondertussen werden het stangpoppentheater *Rimpelsteentje* in 1946 in de St.-Pieters-Aalststraat en het reizend marionettentheater *Breughel* op de Tolhuislaan, in 1950 opgericht.

Het eerst vernoemde, onder de leiding van pastoor Leo Thuysbaert (en met de hulp van poppenspelers H. Maeren en P. Colle) bleef spelen tot in 1954.

Het tweede stopte ermee, om financiële redenen, in 1953. Ook hier stond H. Maeren in voor de rol van «Pierke». Evenals Bradi Barth was de leider van «Breughel» (wiens naam ik niet kon achterhalen) één der eersten die zijn teksten op band liet opnemen.

10. *Marianne*

In het stichtingsjaar van «Breughel» werd het stangpoppentheater *Marianne* (foto 6) te Melle opgericht.

Enkele B.S.P.-leden besloten dat de Centrale voor Socialistisch Cultuurbeleid er over een eigen reizend poppenspel moest beschikken. De stichters waren o.m. Aug. De Baets, J. De Smet en anderen. Ze gaven en geven veel vertoningen in Gentse socialistische middens en ze beschikken over

6. Poppenspel Marianne
C.S.C. Melle. Heks, Gustje,
Klopterop vooraanstaand
personage

een repertoire van ongeveer vijftwintig stukken, meestal vrije bewerkingen van sprookjes en eigen produkties. Hun belangrijkste figuur is «Pierke». Ze zijn vrij politiek geëngageerd en tot hertoe speelden ze uitsluitend de zaterdag of de zondag.

11. De Belleman

Gilbert Slosse hielp reeds in de jaren 1939-'40 Albert Vermeiren in het marionettenspel *Nele*.

7. De Belleman : Mulder (sinds 1970)
(Foto : R. Slosse, Gent)

8. «De Belleman» : Gilbert Slosse
1978 (Archief : G. Slosse)

In 1952 begon hij met een eigen reizend theatertje; hij experimenteerde eerst met stangpoppen (die hem tijdrovend, omslachtig en zwaar leken) en kwam later tot een combinatie stokpop-handpop waarbij hij «Tijl» (en niet Pierke) tot hoofdpersoon koos.

Zijn stokpoppen zijn expressief, vrij groot en dragen een manteltje met middenin aan de voorzij een opening waardoor hij zijn gehandschoeide hand kan steken. Evenals bij handpoppenspel staat deze speler onderaan zijn scène en gebruikt uitsluitend «zetstukken» in plaats van decors.

Hij noemde zijn theater *De Belleman* (foto 7). Zelf gekleed als een belleman tijdens de wagenspelen (foto 8), poogde hij, sinds 1963 een verband te leggen tussen het vroegere toneelgenre en zijn reizend spektakel. Hij beschikt over een repertoire van eenvoudige verhalen voor kinderen en waarin maximaal vier personen optreden.

12. *Magie*

Eén van de belangrijkste volgelingen van Joris Vandenbrouckes traditioneel «spelleke» is Henri Maeren. Hij werd trouwens door Vandenbroucke in 't stangpoppenspel *Sneeuw witje* opgeleid, speelde later in tal van Gentse poppentheaters zoals *Roeland*, *'t Spelleke van Pierke*, *Rimpelsteentje* enz. en stichtte ten slotte in 1953 zijn eigen stangpoppenspel *Magie*, gevestigd in de Haspelstraat, op de Brugse Poort. Hij werd gescundeerd door zijn vrouw, tot zoon Jean-Pierre werd geboren. Van toen af aan speelde Henri op zijn eentje. In één stuk vertolkte hij soms acht personages met hun sterk gevarieerde, eigen stemmen. (foto 9)

De laatste jaren springt zijn zoon, die ondertussen flink uit de kluiten is gewassen, geregeld bij én als poppenspeler én als poppenschepper én als decorschilder !

Maere beschikte in 1978 over een rijk repertorium (250 titels, meestal zelf vervaardigde stukken !), over een stangpoppencollectie die de 300 overschrijdt en een behoorlijk arsenaal schermen. In zijn «museum» worden foto's, affiches, oude Gentse stangpoppen e.d. tentoongesteld.

Henri heeft ook gepoogd poppenspel voor volwassenen te brengen. Vele tientallen opvoeringen kenden een ongelooflijk succes.

In 1978 werd het jubileum «25 jaar poppentheater, 35 jaar Pierke» gevierd. Maeres voornaamste troeven zijn «Pierke», «Louis de Lapkensdief» en «Karelke de Stotteraar», drie rasechte Gentenaars die zich uitdrukken in dialect.

13. *Festival*

Vanaf 1948 kreeg Pierre De Wispelaere de kans om in gezelschap van Gustje De Puydt en Georges Stoops in *'t Spelleke van de Folklore* mee te helpen.

In 1952 vroeg men aan Pierre om, tijdens een «Koningsfeest», in 't stam-

9. Magie 1978 :
H. Maeren met zijn Pierke

10. «Festival»
Pierke, Louis en Karelke in
«Genoveva van Brabant» (1978)

café poppenspel op te voeren. Dat werd de aanloop tot de stichting van zijn stangpoppentheater *Festival*, tegenwoordig in de Moriaanstraat te Gentbrugge gevestigd. In Maurice D'hondt, zijn maatschappij-secretaris vond hij een medespeler en later zou Pierres echtgenote Ghislaine en Georges Stoops (ook familie) het gezelschap verwoegen. Met de jaren maakten Freddy Geirnaert, Maurice Dick en Pierres zoon, Wim, ook daarvan deel uit. Festival speelt meestal voor kinderen, maar andere, aparte stukken worden voor volwassenen opgevoerd.

De Wispelaere vervaardigde steeds al zijn poppen zelf, in de eerste plaats stangpoppen maar ook marionetten, hand-, staaf- en gecombineerde poppen.

«Festival» voert nog steeds de traditionele trend en houdt alles «live», uitgezonderd de achtergrondsgeluiden die op band staan.

Het oorspronkelijk trio «Pierke», «Karelke» en «Louis» (foto 10) werd tot een kwatuor aangevuld. «Kamiel de Langearm» verwoegde immers deze Gentse equipe.

Op 7 april 1978 vierde «Festival» zijn vijftiengjarig bestaan.

14. *Sprookjesland en Alladin*

In de jaren '54-'55 werden te Ledeberg verschillende poppentheaters opgericht. Niet onbelangrijk was *Sprookjesland*, marionettenspel door Lamens uitgekiend en *Alladin*, poppenspel van de onderwijzer Pycke. Het lag in Walter Pycke's bedoelingen zijn theater aan de nieuwe ideeën aan te passen. De schermen werden tot een minimum herleid en de poppenkoppen bleven uiterst schematisch, elke pop in een aparte kleur, al naargelang het te vertolken karakter.

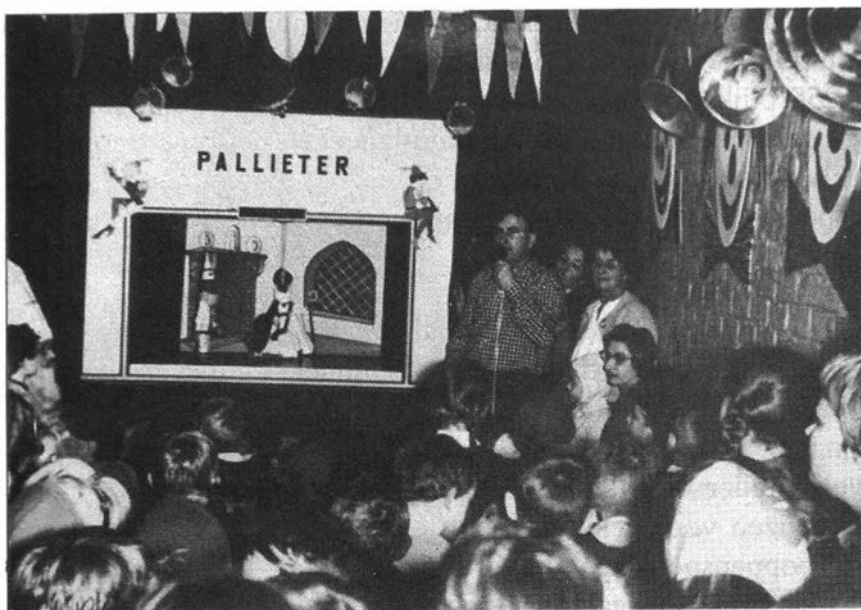
De laatste jaren vestigde Pycke zich te Melle waar hij een «Alladin-show» presenteert.

15. *Pallieter*

Odilon Fasseur stichtte, samen met zijn schoonbroer, in 1955 het spelke «Reinaert». Na een meningsverschil gaf Odilon zijn theatertje de naam *Pallieter* (foto 11). Oorspronkelijk gevestigd in de Kloosterstraat (Maria-kerke), werd het poppenspel later ingericht in de raadszaal van het vroegere gemeentehuis in de Meirestraat. Zijn medewerkers waren zijn echtgenote en zijn beide zonen.

Odilon beschikte over een reizend theater en in totaal over een honderdtwintigtal stangpoppen. Traditioneel gericht, traden natuurlijk de drie «spitsbroedertjes» Pierke, Louis en Karelke op. Fasseur volgde voor een gedeelte het repertorium van Gust Apers dat hij zich bij laatstgenoemde had kunnen aanschaffen.

Toen Fasseur er in 1978 mee stopte, verkocht hij al zijn poppen aan vrienden en kennissen, zonder verpinken.

11. Poppenspel «Palieter» (Mariakerke)

Het jonge publiek in de zaal Kloosterstraat (Mariakerke) 1957

16. Poppentoneel Dany

Daniël Van den Berghe, een Gentbrugs metaalbewerker, was in 1955 de initiatiefnemer van *Poppentoneel Dany* (fot 14). Samen met vrienden, L. De Vos (ondertussen overleden) en diens vrouw Angele ging hij van start. De Vos Rudy, Hoogewijs Frans en Roels Dora vulden het trio aan.

12. Poppenspel Dany, marionetten, 1958

14
Dany's marionetten zijn ongeveer 50 centimeter hoog. Enkel Pierke is wat kleiner. Oorspronkelijk uit hout, worden de poppenkoppen tegenwoordig uit houtpulp gekneed. Ze zijn sierlijk en tijdens de Wereldtentoonstelling van 1958 blijken ze een gouden medaille te hebben gewonnen.

Dany's reizend poppentoneel is traditioneel en het repertoire is voor kinderen bedoeld.

Men speelt «live», wat uitzonderlijk voorkomt bij marionettenspel.

17. 't Spadulleke

Met jonge vrienden-kunstenaars zoals Michel Bracke, Berten Cools, Paul Rutger en anderen stichtte de Gentse keramiëkkunstenaar Achiel Pauwels, omstreeks 1959 een stang- en handpoppentheater 't Spadulleke (foto 13), naam, afgeleid van «spatel» (beeldhouwersgereedschap). Achiel Pauwels' atelier vervaardigde de scène, de poppen en de schermen (maar tevens reuzen voor dekenijen, buurten, stoeten, enz.).

Met dit poppenspel ging men vertoningen geven in scholen maar ook voor volwassenen in kunstgalerijen, artiestenforen en dergelijke meer.

Ze speelden «live» naar een geschreven resumé waarop min of meer geïmproviseerd werd.

«'t Spadulleke» trad een zevental jaren op en verdween toen in de mist...

18. Marianneke

Georges Nachez, algemeen directeur van de Gentse «Socialistische Coöperatieve» nam in 1962 het initiatief een handpoppenspel *Marianneke*, in functie van Coöp Jeugdwerk op te richten.

Het was een enigszins geëngageerd poppentheater voor kinderen, dat de zaterdag en de zondag optrad in de Gentse wijken en in de gewesten waar S.M. Vooruit verkooppunten had. Belangrijke medewerkers waren o.m. Louis Bogaert, Rik Neiryck, Marthe De Paepe en nog heel wat anderen die belangloos hielpen.

De vertoningen werden druk bijgewoond, te meer dat elke toeschouwer met een cadeautje naar huis terugkeerde!

Door allerlei omstandigheden verkleinde de groep der spelers en men stopte ermee in 1970. De poppenkast werd aan het Socialistisch Jeugd-atelier «De Cirkel» (Heuvelpoort) geschonken.

19. 't Stropke

In 1953 werden Gustje de Puydt en zijn zoon Marc verzocht om het spelke van het Heilig Kerst nieuw leven in te blazen en gebeurlijk enkele jongere elementen wegwijs in het stangpoppenspel te maken. Omstreeks 1960 werd voornoemd spelke echter opgedoekt.

Enkele jaren later stichtten een paar jongeren (ze waren gemiddeld 16 jaar oud) een nieuw patronaatstheaterje. Ze beschikten over een dertigtal

13. 't Spadulleke
pop

oude stangpoppen en kregen een vrij vervallen, stofferig lokaaltje toebedeeld. Het begin was dus moeilijk, maar 't volgend jaar zat er reeds meer schot in de zaak. Naast de stichters Windey en Geirnaert kwamen ook P. Remue en H. De Wulf een handje helpen. Ze bouwden zich later zelfs een reizend theater en ze noemden hun spelleke 't Stropke. (foto 14)

14. «Stropke», steunkaart

Poppentheater «STROPKE»

Lokaal: Sassevaartstraat 82, 9000 Gent - Sekr.: Sleepstraat 9, 9000 Gent

STEUNKAART

1971-72 **100 f.**

VERTONINGEN VANAF SEPTEMBER TOT MAART
IEDERE ZATERDAG OM 15 UUR

Ik mag fier zijn de mensen van dergelijke organisatie te steunen. Zij zorgen ervoor dat onze kinderen iedere week een gezonde en pedagogische ontspanning krijgen.

Deze kaart geeft recht op 1 gratis vertoning.

Om de 14 dagen gaven ze een vertoning in het vast theater en na heel wat tegenslagen (o.m. het instorten van de zoldering van 't lokaal) konden ze in 1972 hun tweede lustrum vieren.

Ondertussen hadden een paar spelers zich elders geëngageerd en verliet ook B. Windey het gezelschap.

Freddy Geirnaert en Jean Van Messem vingden echter «'t Stropke» op zodat ze nog heden, om de veertien dagen de stangpoppen voor 't voetlicht van het vast theater brengen. Ze spelen «live», traditioneel en steeds voor kinderen.

20. *Taptoe*

In 1968 was Luk De Bruyker klaar met zijn, toen reizend, marionetten-theater *Taptoe* (foto 15) waarmee hij uitsluitend sprookjes vertolkte, dus enkel voor kinderen. Hij voorzag geen afzonderlijke poppenheld, dus geen «Pierke» in zijn collectie. Luk wist trouwens dat hij niet de passende Pierke's kopstem» kon produceren en bleef er dus maar af. (Pierke is trouwens een stangpoppenfiguurtje !).

Van meet af aan stelde De Bruyker én de stemmen én de muzikale begeleiding op band.

In 1973 vierde «Taptoe» zijn eerste lustrum en speelde «Het kleine zee-meerminnetje», stuk waarin Freek Neiryck meewerkte. Van dan af aan beschikte «Taptoe» over een vast theater, nl. in de repetitieruimte van het N.T.G. waar, de zondagnamiddag, poppenvoorstellingen voor de kinderen van de schouwburgbezoekers worden gegeven. Daarenboven zette Freek zich aan het schrijven, o.m. van poppenspelteksten.

De produkties werden voortaan collectief gemonteerd. Poppenspelers, poppenmakers, tekstschrijvers, decorontwerpers, componisten enz. kregen hun aparte rol. Vlaamse acteurs werden aangesproken om hun stem te verlenen aan de diverse poppenhelden. Begin 1978 stapte Luk over naar het beroepsoppentoneel.

Ook «Taptoe» bracht poppenspel, uitsluitend voor volwassenen bedoeld. Tot Luks andere medewerkers poppenspelers- en speelsters behoren of behoorden o.m. S. Rasschaert, A. Quintelier, L. Vanneste, R. Bogaerts en G. Bral.

21. *Den Uil*

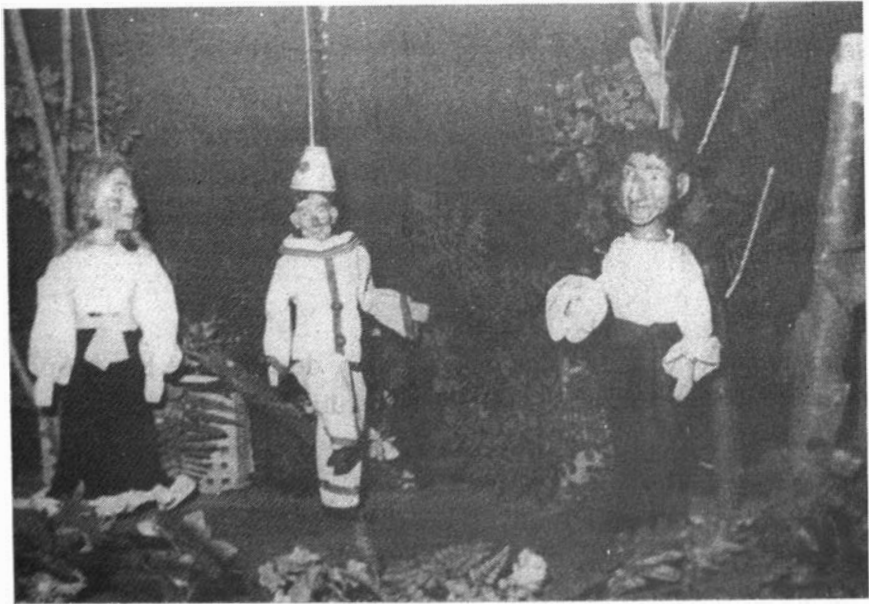
Jean-Pierre Haegeman, magazijnier van beroep, gaat er prat op zijn eigen spelleke te hebben opgebouwd. Te Ledeberg stichtte hij in 1970, zijn poppentheater *Den Uil*. (foto 16)

In de Doorgangstraat installeerde hij een theaterke voor een veertigtal bezoekerkes.

Tijdens een interview in 1978 vertelde Jean-Piere me dat hij beschikte

15. Affiche Taptoe
 Getekend door Luk De Bruyker

16. Scène : popentheater «Den Uil»

(foto : L.A. Polfliet)

over een honderdtal stangpoppen, dertig marionetten en twintig Franse handpoppen (guignols).

In zijn stangpoppenspel speelde hij op zeker ogenblik met ...twee Pierke's ! De tweede noemde hij echter Pierrot, de broer van de eerste. Die «broer» kwam eer toevallig in zijn theater terecht. Achilles Gauthier die tijdelijk meespeelde, wou immers zijn eigen pop «Pierke» niet prijsgeven. De oplossing lag dus voor de hand ! Naast deze helden evolueerden Louis en Karelke.

Omstreeks 1976 besloot Jean-Pierre de held «Pierke» uit zijn spelleke te bannen. Hij wou immers proberen uitsluitend A.B.N.-stukken te produceren. Het jonge volkje nam dit niet en bleef weg. Pierke is ondertussen gerehabiliteerd. Met zijn reizend toneel vertoont Jean-Pierre handpoppen. Tot op heden schreef Haegeman zijn stukken zelf. Eigenaardig genoeg bestaat zijn repertoire gedeeltelijk uit oudere melodrama's, zoals b.v. «De bedelaar van Parijs» !

22. *Fantasia*

Hans Hanssens' overgrootvader, Jozef, was, omstreeks 1900-1910 poppenspeler in 't *Spelleke van De Doncker* uit de tegenwoordige Lucas de Heerestraat.

Het is dus niet zó verwonderlijk dat Hans een poppentoneel *Fantasia* oprichtte. Zijn reizend stangpoppentheater sluit aan bij de Gentse traditie en zijn belangrijkste pop is dan ook Pierke.

Hans woonde oorspronkelijk te Ledeberg maar later vestigde hij zich te Heusden. Zijn medewerkers zijn : broer Guido, Lieve Smeesters, Hans' wederhelft, Geert Verlinden en Arlette de echtgenote van Geert.

Men speelt «live» en volgt daartoe een korte inhoud. Elk jaar wordt een ander stuk in mekaar gestoken en dat krijgt steeds een prettig einde.

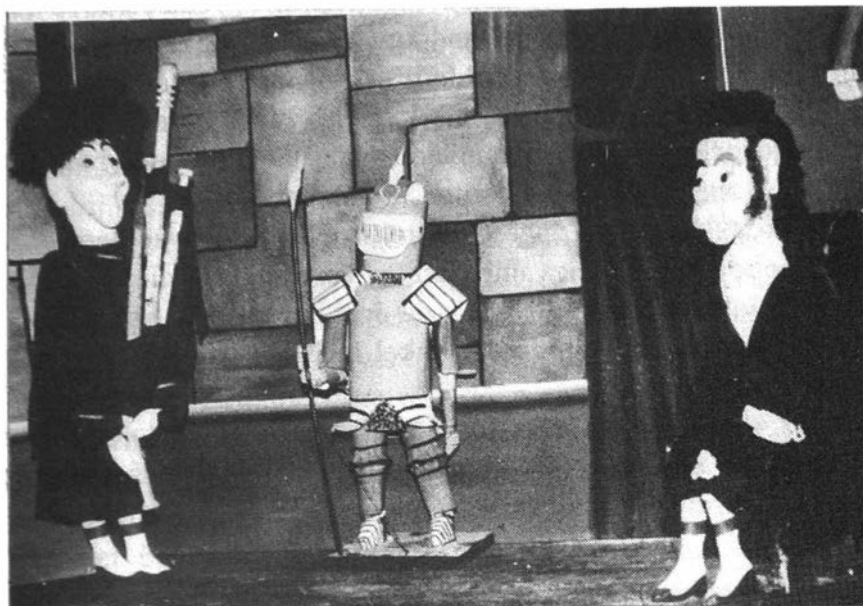
Hans maakt zijn poppenkoppen zelf en beschikte in 1978 over een tachtigtal mooie stangpoppen. (foto 17)

23. *Mepipo*

Een gans ander verhaal is dat van *Mepipo*, de reizende handpoppenkast, in mekaar gezet en bespeeld door de bestuursleden van de Socialistische Centrale voor Cultuurbeleid te Merelbeke.

«Mepipo» werd in 1972 opgericht tot het opluisteren van eigen kinderfeesten en deze van de socialistische afdelingen in het Gentse.

De voornaamste medewerkers waren Alfred Albessart en zijn zoon Claude, Odette Augustijn en haar echtgenoot Volckaert, Noël Fack (die later met vader en broer het handpoppenspel *Fikske en Fakske* in de kijker bracht) en Chr. Kesteloot. (foto 18)

17. Hans Hanssens Fantasia

In 't slot van Sir Alec Doedel (1975-76)

18. 1974 :Mepipo Handpoppenspelers

Met popjes van ongeveer 30 cm groot en waarvan de kopjes door een beeldhouwster (Mevr. J. Lamarque) waren gesculpteerd, trad het gezelschap tot in 1975 op. Het poppenspel moest kapitulieren voor twee feiten : 1° Het niet beschikken over een eigen lokaal en 2° het wegvallen van enkele spelers.

In 1978 was het materieel nog steeds volledig beschikbaar !

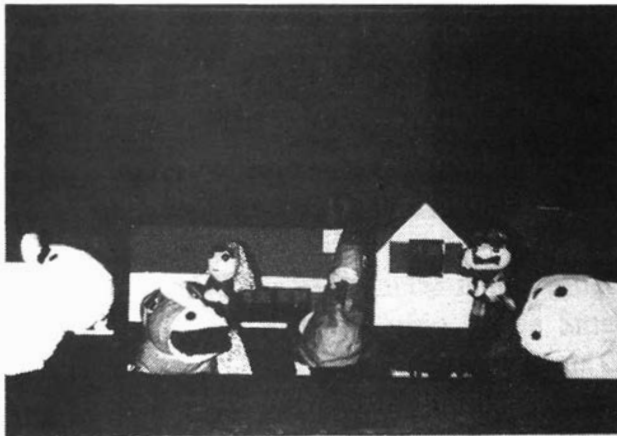
24. Harlekijn

Vier jonge mensen uit éénzelfde gezin stichtten in november 1973 het ondertussen goed bekend geworden handpoppenspel *Harlekijn*. (foto 19) Michel Van Mullem, zus Christine en de broers Ignace en Luc lieten zich hierbij raad geven door oom Jan De Cock, zelf stangpoppenspeler.

Eerst met aangekochte, Duitse exemplaren, speelden ze later met zelf vervaardigde personagepoppen in houtpasta geboetseerd.

Voor de door Freek Neiryck opgestelde tekst «Geen snelweg door onze weiden», een poppenmusical, kwamen echter verscheidene dieren te pas. Deze werden in vilt ontworpen evenals de achtergrond van het toneel. Deze equipe speelt normaliter «live». Enkel in het laatstbesproken stuk werd de tekst op band gezet.

Het theater is 2,40m hoog en heeft een speellijst van 2m lengte bij 0,50m hoogte. Het geheel (afgesloten rechthoekige balk uit gegalvaniseerde buizen) weegt een slordige 600 kg !

19. Harlekijn : Alle dieren zingen hun lied (1977)

(Foto : Dirk De Vos)

25. Stekelbees

Een theater met geheel eigen doelstellingen is dat van *Stekelbees*. Een groep jonge intellectuelen waarbij Jan Dambre, Herwig De Weerd, Pol De Braeckeleer en Harry De Cuyper behoren, richtten eind 1974 een toneel- en poppenspelgroep op die zich tot doel stelde, spelenderwijs de kinderen bewust te maken van bepaalde misbruiken en verkeerde toestanden in onze maatschappij. In vier jaar tijd slaagde «Stekelbees» erin, zich door het Ministerie van Nederlandse Cultuur, afdeling Jeugdvorming, tot officieel kindertheater te laten erkennen.

De kinderen staan in deze groep centraal, treden zelf actief op, zowel in het poppenspel als in het toneel en worden tot nàwerking aangemoedigd. Liederden worden aangeleerd, er wordt in groepsverband geknutseld enz. enz.

Men speelt dus niet uitsluitend poppenspel, maar als dat wél gebeurt, dan treden de meest gevarieerde soorten op : grote staafpoppen (die we gerust bij de «reuzen» kunnen rangschikken) (foto 20) en kleine poppen waaronder alle mogelijke genres, al naargelang van de noodzaak in het stuk.

Elk repertoriumstuk is opgebouwd rond een gedachte uit de leefwereld van het kind : overbodig veel televisiekijken, misbruiken van de reclame, gemis aan speelruimte in onze straten e.d.

Deze geheel nieuwe opvattingen liggen in de lijn van de internationaal merkbare experimenten (begonnen sinds ongeveer 1970 !) in het poppenspelvertoon.

Een der bekendste voorlopers was het gezelschap «Bread and Puppet Theatre» dat o.m. optreedt in volkrijke buurten, supermarkten enz. en gebruik maakt van mensen, maskers, bevreedende poppenvormen e.d.

20. Theater Stekelbees
Reuzepop «M. Poen»
Hoeveel kost de zon (1976)

26. *Wimpies Poppentheater*

Tussen 1974 en eind '78 kwamen er te Gent nog drie speltekens tot ont-plooiing, de handpoppenkasten *Wimpies Poppentheater* en *Fikske en Fakske* en het stangpoppenspel 't *Spelleke van Gent*.

Wim de Wispelaere, zoon van de stangpoppenspeler Pierre (van *Festi-val*) begon in 1974 zijn reisvertoningen met een eigen poppenkast. Hij kreeg achtereenvolgens Freddy Geirnaert en Patrick Van Damme tot medewerkers; later ook zijn neefje Johan.

Zijn eerste serie «poppen» bestond uitsluitend uit houten lepels en ander «aangekleed» huisraad. De rest vervaardigde Wim zelf uit isomo, over-trokken met gaas en met houtdeeg bijgewerkt... (foto 21.) De belangrij-kste pop heet «Sproete», een soort «Pierke» maar zonder het eigenaardig hoog stemmetje. De spelers spreken voor de vuist naar een tekst die ze enkel als leidraad bij zich hebben. De jonge toeschouwertjes mogen het na de vertoning wel eens zelf met de poppen proberen.

21. *Wimpies Handpoppenspel 1978*

Twee poppen uit Jan Klaasspel (±60 cm hoog)

Isomoballen met gaas overplakt en be-schilderd

27. *Fikske en Fakske*

In september van het jaar 1977 kon Noël Fack (variété-trio «The Fack Juniors») (foto 22) er zijn vader Henri en zijn broer William toe be-wegen een reizende poppenkast te bouwen. De Fack's hadden reeds vroe-ger meerdere kinderfeesten vrolijk opgeluisterd, vandaar hun onmiddel-

lijke interesse voor het mini-theatertje. Het is inderdaad vrij klein (speel-
raam 90 X 70 cm), maar het kan dan ook overal mee.

Poppenspel is trouwens enkel een onderdeel van de vertoning.

Om misverstand met het reeds bestaande handpoppenspel «Harlekijn» te
vermijden, werd deze door hen oorspronkelijk gekozen benaming uitein-
delijk in *Fikske en Fakske* veranderd.

In feite vormt het, zonder de politieke achtergronden, een soort voort-
zetting van het hoger vernoemde handpoppenspel *Mepipo*.

Alhoewel «Pierke» enkel de traditionele hoofdfiguur is in de stangpop-
penspelen, hebben de Fack's hem ook voorzien in hun poppenkast.

22. Fikske en Fakske
Publiciteitssticker (1978)

28. 't Spelleke van Gent

Nadat Gust Neiryck, om persoonlijke redenen het *Spelleke van de Fol-
klore* had verlaten, heeft hij waarschijnlijk een oude droom willen ver-
wezenlijken, n.l. een eigen stangpoppentheater op te richten.

Gust is een bekende figuur, o.m. in de Gentse poppenspelwereld aange-
zien hij vanaf 1935 in 't *Spelleke van de Muide* en vanaf 1942 in dat van
de *Folklore* meewerkte.

Eind december 1978 presenteerde Gust zijn *Spelleke van Gent* aan het
publiek. Traditioneel gericht, behoort Pierke ook hier tot het gezelschap,
doch zonder voorrang op de andere personages. Zoon Dirk en nog een
drietal spelers secunderen Neiryck, alias Gust Lajoie, de variété-artiest.
(foto 23)

23. «Spelleke van Gent»
 Yann De Can
 (van links naar rechts)
 Dirk Neiryndck
 Michel Bracke
 Pierre Delcart
 (vooraan) : Gustaaf Neiryndck
 (Foto : Rol, Ledeberg)

Besluit

Wie dus in de mening verkeerde dat het spelleke van Gent, zoals in de jaren '20, enkel nog tot de volkskundige «merkwaardigheden» behoort, heeft het bij het verkeerde eind.

«Nele», «'t Spelleke van de Folklore», «'t Kapoentje», «Marianne», «De Belleman», «Magie», «Festival», «Dany», «'t Stropke», «Taptoe», «Den Uil», «Fantasia», «Harlekijn», «Stekelbees», «Fikske en Fakske» en «'t Spelleke van Gent» zijn daar om het tegendeel te bewijzen !

L. HOSTE

Inleidende beschouwingen tot het wezen, het doel en de methodes der moderne volkskunde

Dr. S. TOP

Gewijzigde en aangevulde tekst van een lezing die we op 13 januari 1979 te Gent hebben gegeven op uitnodiging van het Verbond van de Kringen voor Heemkunde in Oost-Vlaanderen (secretariaat : Cyriel Buysse laan 24, 9720 De Pinte).

0. Inleiding

Met deze syllabus willen we de belangstellende lezer enigszins vertrouwd maken met de volkskundige wetenschap. Wegens het beperkte opzet kunnen we hier niet alle problemen grondig behandelen. We hebben daarom enkele praktische punten vooropgezet : Wat verstaat men onder volkskunde (wezen en doel) ? Hoe kan men zelf bijdragen tot de wetenschappelijke volkskundebeoefening (methodes) ? Wat bestaat er allemaal in ons land aan volkskundige documentatie en infrastructuur ?

De uitdieping van een of ander markant volkskundig onderwerp is uiteraard haalbaar binnen deze cyclus, op voorwaarde dat de elementaire beginselen van de volkskundige problematiek en methodiek voldoende zijn verwerkt. Met deze basiskennis kan men dan zijn eerste schreden wagen op het gespecialiseerd domein van de volksdevotie, de zeden en gebruiken, het volkslied, de wooncultuur, het huisraad, het volksverhaal, om slechts enkele hoofdbriecken te vernemen.

1. In de doolhof van begrippen : heemkunde, folklore, folklorisme, volkskunde

In het dagelijks taalgebruik stellen we vast dat deze termen vaak worden gebruikt maar dat ze niet steeds juist worden geïnterpreteerd. Om verdere verwarring te voorkomen, pogen we nu deze inhouden wat te omschrijven en te concretiseren.

HEEMKUNDE is een samengesteld woord, dat kennis van het heem betekent. Met heem bedoelde men aanvankelijk de plaats waar men geboren was, waar de wieg had gestaan : het woonhuis, het erf. Allengs kreeg dit woord een verruimde inhoud; onder heem verstond men dan een groep woningen, een dorp, een gemeente. Een verdere evolutie is het Duitse woord «heimat», dat kan samenvallen met gewest, provincie, vaderland.

Is de oorspronkelijke betekenis van «heem» vrij beperkt, dan geldt dit niet voor het «-kunde», de zgn. kennis, die vatbaar is voor een zeer ruime interpretatie. In dit geval gaat het om een cumulatieve kennis m.b.t. het land (het heem) en zijn bewoners. De heemkunde is dan een verzamel-

2
bekken van weten omtrent een begrensde localiteit in al haar aspecten, zoals b.v. fauna, flora, samenstelling van de bodem, weggemet, bewoning, naamgeving, zeden en gebruiken, enz.

De inhoudsomschrijving van het achtervoegsel -kunde heeft nogal eens aanleiding gegeven tot een verkeerde conclusie, nl. dat de heemkunde een overkoepelende wetenschap zou zijn, die de aardrijkskunde, geschiedenis, biologie, naamkunde, volkskunde, enz. zou omvatten. Wie deze logica volgt, spant de wagen voor de paarden. Het is niet omdat de heemkunde inhoudelijk zeer veel beslaat, dat ze meteen een wetenschap is. Eén van de hoofdkarakteristieken van een wetenschap is immers dat ze een materieel (het wat) en formeel (het hoe) studie-object heeft. In verband met «het wat» is het duidelijk dat de heemkunde daarvoor ruimschoots in aanmerking komt. Anders is het gesteld met «het hoe». Aangezien de heemkunde geen eigen, specifieke methodes heeft waarmee ze haar materieel object benadert, is ze als zodanig zelf geen wetenschap. Wel doet ze voortdurend een beroep op andere disciplines om haar materieel doel te bereiken.

Uit dit betoog blijkt overduidelijk de zeer enge band die er bestaat tussen de heemkunde en de wetenschappen die haar mogelijk en vooral uiterst waardevol maken. Het feit dat het Verbond voor Heemkunde en de provinciale afdelingen de laatste jaren veel inspanningen leveren om hun enthousiaste leden via het gesproken (lessenreeksen) en geschreven (het tijdschrift *Ons Heem* en andere heemkundige periodieken) woord te informeren m.b.t. de disciplines die al dan niet direct bijdragen tot een solide en objectieve heemkennis, is een groot pluspunt, dat moet leiden tot wederzijdse waardering en hechte samenwerking. De dienaars-heren-mentaliteit is in deze context achterhaald en uit den boze (1).

* * *

Met de term FOLKLORE bevinden we ons in het Groot-Brittannië van de 19^e eeuw. Deze Engelse samenstelling dateert van 12 augustus 1846. Ze werd voor het eerst gelanceerd door Ambrose Merton (pseudoniem voor William John Thoms), toen hij in een brief aan de redactie van de Engelse krant *The Athenaeum* voorstelde de omslachtige woordgroepen «Popular Antiquities» en «Popular Literature» te vervangen door het eenvoudige «folklore», waarmee dan «the lore of the people» (wat het volk leert) was bedoeld. Wat hij precies verstond onder het eerste element «folk», lichtte hij niet toe. Dat deed hij wel voor het tweede lid van de samenstelling, nl. «-lore» : volksgeloof, sagen, zeden en gebruiken, bijgeloof, balladen, spreekwoorden, enz.

(1) Deze en andere ideeën i.v.m. de verhouding heemkunde-volkskunde hebben wij uitvoerig (en met de nodige bibliografische verwijzingen) behandeld onder de titel Heemkunde en Volkskunde : twee evenwaardige cultuurindicatoren ?, in : *Wetenschappelijke Tijdingen*, 37 (1978), 149-160.

Omdat dit woord zo bruikbaar leek, werd het in korte tijd zeer populair en geraakte het zelfs buiten de Britse grenzen bekend, o.m. in Europa en de nieuwe wereld (Amerika). Ook bij ons heeft het vaste voet gekregen en wordt het nog steeds in allerlei betekenissen gebezigd, die weinig of niets gemeen hebben met de visie van zijn ontwerper, W.J. Thoms. We formuleren daarom een tweevoudige kritiek op het gebruik van dit woord, in de hoop dat het op die manier uit de mode zal geraken.

Het begrip folklore is een te enge vlag voor de lading die het eigenlijk wil dekken. Wat W.J. Thoms op het oog had met zijn «-lore», is immers maar een deel van wat het volksleven inhoudt. Het volk leert (kent) niet alleen heel veel zaken, maar het doet, presteert ook enorm. Naast de «geestelijke volkscultuur», d.w.z. alles wat mondeling wordt overgeleverd zoals zegswijzen, volksgeloof, raadsels, liederen, enz. kent men de «materieële volkscultuur», dat zijn de zaken die veelal tast- en voelbaar zijn, en derhalve anders worden overgeleverd, zoals huisraad, speelgoed, eten en drinken, werktuigen, gebouwen, enz. Als de volkskundige dit belangrijke cultuurpatrimonium, dat vandaag de dag steeds maar meer waardering geniet, bewust buiten beschouwing laat, kan men hem terecht beschuldigen van eenzijdigheid. *Wetenschappelijk* bekeken is het woord folklore bijgevolg te beperkt, te eng van inhoud. In de Oostbloklanden heeft men dit tekort als volgt opgevangen : als men het heeft over sprookjes, mythen, legenden, zeden en gebruiken, enz., gebruikt men het woord folklore (folklore valt daar dus samen met wat wij geestelijke volkscultuur noemen); alle uitingen van de materieële volkscultuur brengen zij onder de noemer ethnologie. Bij hen (alsook in Amerika) is de scheiding tussen folklore en ethnologie zeer duidelijk en tevens zeer praktisch.

Met betrekking tot de term folklore hebben de Angelsaksers onlangs de zaken genuanceerd. Ze wensen blijkbaar een ondubbelzinnig onderscheid tussen de inhoud (het wat) en het wetenschappelijk onderzoek (het hoe). Daarom heeft men naast het begrip folklore een ander woord gesmeed, nl. *folkloristics*, een term die nu zijn weg aan het maken is en waarmee de eigenlijke volkskunde-studie is bedoeld.

Naast het wetenschappelijk is er ook nog het taalkundig bezwaar. Als we lezen of horen dat dit of dat folklore of folkloristisch is, kleeft aan deze bewering een min of meer pejoratieve betekenis, die erop neerkomt dat het onderwerp in kwestie iets oubolligs, ouderwets, achterlijks, minderwaardigs is en derhalve te verwaarlozen. Al wat naar folklore ruikt, hoeft men geenszins au sérieux te nemen, want dat verdient noch het onderwerp noch de manier waarop het wordt bestudeerd. Het misprijzen vanwege de zgn. grote wetenschappen tegenover het materieel object van de volkskunde is ongegrond; hun afkeer daarentegen tegenover het dilettantisme van de folkloristen, d.w.z. diegenen die niet wetenschappelijk wer-

ken, kan niemand kwalijk nemen. Wie het ernstig meent met het volksleven en zijn studie, doet er bijgevolg goed aan de woorden folklore en folkloristisch zorgvuldig te vermijden of ze slechts in wel bepaalde gevallen te gebruiken (2).

**

Als we bedoelen dat uitingen van het volksleven uit hun oorspronkelijke context worden gehaald, zodat ze hun authentieke functie en/of vorm al dan niet volledig verliezen, spreken we van FOLKLORISME (in het Duits Folklorismus en in het Engels fakelore). Het verschijnsel om oorspronkelijk volkskundige gegevens in een artificieel verband te gebruiken of toe te passen is nu een mode geworden. Enkele voorbeelden illustreren dit : het feit dat men van zijn woning of buitenverblijf een klein Bokrijk wil maken, kadert volledig in de hedendaagse retro-mode; het optreden van ambachtslieden (b.v. klompenmaker, pottenbakker, mandenvlechter, enz.) op folkloremarkten; het commercialiseren van gebruiksvoorwerpen, het volkslied, de volksmuziek; het organiseren van het sterzingen met Driekoningen, oogstfeesten, enz.; volksdans en klederdracht; enz.

Al deze geënceneerde manifestaties, min of meer getrouwe reconstructions van allerlei volkse uitingen uit het verleden, zijn tweedehands en leiden nu een tweede bestaan, dat fundamenteel verschilt van het originele. Ze hebben alle een secundaire functie gekregen (b.v. vrijetijdsbesteding, zelfcreativiteit, commercialisering, ideologie, enz.), die in de meeste gevallen totaal vreemd is aan de eerste. Streng wetenschappelijk beoordeeld gaat het hier om diverse vormen van ontsporing, die het gevolg zijn van de tijdsomstandigheden. Bij sommige volkskundigen bestaat dan ook de neiging om het folklorisme-fenomeen achteloos voorbij te gaan. Recente opzoekingen in het buitenland hechten nochtans een groot belang daaraan. Sociologisch georiënteerde volkskundigen zijn tot de bevinding gekomen dat het folklorisme zo maar geen eenvormig en ongeënceneerd alledaags feit is, integendeel. Rekening houdend met de geografische en cultuurhistorische context, de rol van de massamedia en het toerisme, is men ervan overtuigd geraakt dat het folklorisme niet alleen voortdurend evolueert maar tevens verschilt per cultuurgemeenschap. Het behoort dan tot de essentiële taken van de moderne volkskunde deze nieuwe situatie objectief te benaderen en wetenschappelijk te evalueren. Vooroordelen van welke aard ook zijn hier niet ter zake. Wie de ogen sluit voor dit alom tegenwoordig verschijnsel, geraakt wetenschappelijk

(2) Zie ook J. VAN HAVER, De verhouding volkskunde-folklore, in : *Jaarboek van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde*, 27, (1974), 19-22.

geïsoleerd en vervreemt in zijn eigen cultuurpatroon (3).

**

Nu we duidelijk gemaakt hebben dat de begrippen heemkunde, folklore en folklorisme telkens een andere lading dekken en daarenboven in eerste instantie weinig of niets met wetenschap gemeen hebben, moeten we zoeken naar een andere term, die de nadelen of onvolkomenheden van de bovenstaande woorden zoveel mogelijk neutraliseert. Het samengestelde zelfstandig naamwoord VOLKSKUNDE is daartoe het meest geschikt. Dit woord van Duitse makelij is niet alleen ouder dan het Engelse begrip folklore, maar ook qua inhoud laat het meer ruimte open, zodanig zelfs dat het in het midden van het 19^e-eeuwse Duitsland refereerde aan een soort culminerende wetenschap, die rechtstreeks in verband werd gebracht met de staatkunde (4).

Wat men hier onder «volks-» precies dient te verstaan, verschilt nogal eens naargelang van de tijdsomstandigheden. De romantische geesten van de eerste helft van de 19^e eeuw b.v. stelden dat de volkskunde de cultuur moest bestuderen van de bevolkingsgroep die het sterkst vertegenwoordigd was en het gaafst de tradities had bewaard. De landbouwers als verdedigers en beschermers van de natuur leidden een natuurlijk leven, d.w.z. waren het minst cultureel bedorven. Bij hen was alles intact gebleven; zij waren dus de echte bewaarders van het ongerepte volksleven. In deze optiek valt volkskunde samen met boerenkunde (de zgn. Bauernkunde), een verwarring die zich decennien heeft gehandhaafd en het misprijzen tegenover de volkskunde in de hand heeft gewerkt.

Een andere eenzijdige interpretatie van het begrip volk komt neer op de identificatie van volk met de lagere standen, het zgn. *vulgus in populo*. Deze filosofie gaat er vanuit dat volk en cultuur uit twee van elkaar te scheiden lagen bestaan, en dat de bovenlaag, die cultuurscheppend is, haar creativiteit doorgeeft aan de lagere lagen, die deze ondertussen verwaterde cultuurelementen nog verder vervormt (lees misvormt). In de vaklite-

(3) Meer hierover kan men lezen bij S. TOP, Volkskunde : van curiosum tot re- en innovatie, in : *Onze Alma Mater*, 31 (1977), 245-274 en ongewijzigd overgenomen in : *Volkskundig Jaarboek 't Beertje II 1976-1978*. Brugge, Bond van de Westvlaamse Volkskundigen vzw, (1978), 29-55. Zie ook Le folklorisme d'hier et d'aujourd'hui, in : *Folklór Társadalom-Művészet* 2-3, Kecskemét, 1978.

(4) Interessant hierbij is het overzicht van M. DE MEYER, De woorden folklore en volkskunde en hun geschiedenis, in : *Volkskunde, verzamelde opstellen van Maurits De Meyer*. Antwerpen, 1966, 11-19.

ratuur heet dit proces «gesunkenes Kulturgut». De volkscultuur is dan eigenlijk niets anders dan een samenraapsel van zeer gebrekkige, onvolledige, verminkte en derhalve minderwaardige cultuurinhouden. Wie deze secundaire cultuur bestudeert, verkwanselt zijn tijd en energie. Deze elitaire cultuurvoorstelling, die een getrouwe weerspiegeling is van de 19^e-eeuwse liberale ideologie, verklaart wellicht waarom de grote en gereputeerde wetenschappen zoals de literatuur, de kunstgeschiedenis, de geneeskunde, de geschiedenis, enz. lange tijd afwijzend hebben gestaan tegenover alles wat volks was, o.m. de volksverhalen, de volkskunst, de volksgeneeskunde, het verenigingsleven, zeden en gebruiken, enz. Voor hen was dit alles quantité négligeable, zaken waarvoor een ernstig wetenschapsmens zich niet interesseerde, laat staan dat hij er iets voor zou doen.

Een benadering die dateert van tussen de twee wereldoorlogen beschouwt een volk als een gemeenschap van mensen, die historisch gegroeid is tot een levend-organisch geheel en verbonden is door stoffelijke (materiële) en geestelijke (mondeling overgeleverde) gemeenschappelijke kenmerken (5). In deze omschrijving speelt de geschiedenis een heel belangrijke rol bij de wording van een volk, een bepaalde gemeenschap, die dan voorgesteld wordt als een dynamische en homogene constructie van individuen. Rekening houdend met de tijdsomstandigheden waarin deze theorie zich heeft ontwikkeld, nl. voor en na 14-18 met een steeds groeiend nationaliteitsbewustzijn, mag men de historische dimensie toch niet onderwaarden. We zijn nochtans van mening dat hier een ideaalvoorstelling van een volk wordt gegeven, die in werkelijkheid een verzinsel is. Natuurlijk kan men spreken van bepaalde bevolkingsgroepen zoals Antwerpenaars, Brabanders, Limburgers, Oost- en Westvlamingen, d.w.z. mensen die zich doorheen de tijd binnen een geografische eenheid hebben genesteld en daar tot culturele ontwikkeling zijn gekomen. Maar kan men op basis van dit historisch-geografisch assenstelsel doordringen tot een grote gemene deler, de zgn. gouden sleutel van het kastje dat we dan «eigen aard» noemen? Ons komt het voor dat deze werkwijze nauwelijks toepasbaar is en dat de finaliteit niet haalbaar lijkt. Terecht rijst de vraag of het zinvol is om b.v. de Oostvlamingen als één bevolkingsgroep te willen definiëren, wetend dat er Meetjeslanders en Waaslanders zijn, en dat er een speciale verhouding bestaat tussen de bewoners van het land van Dendermonde en die van het land van Aalst. En zo kan men steeds maar verder differentiëren, zodat dit «levend-organisch geheel» uiteindelijk gereduceerd wordt tot een zeer kleine entiteit.

(5) Dit is de visie van de Duitse volkskundige Adolf Bach, wiens Standaardwerk over het doel en de methodes van de volkskunde werd gerecenseerd en gecommentarieerd door K.C. PEETERS in *Volkskunde*, 62 (1961), 113-120.

van historische volkskunde, die de volkse cultuuruitingen veelal statisch bestudeert. Men doet een greep in het verleden, en wat men heeft gevonden tracht men zo goed en zo kwaad als het gaat te doorgronden. **Gegenwartsvolkskunde** daarentegen legt het accent veeleer op de actualiteit, de moderne verschijnselen (innovaties en renovaties), die maatschappelijk, sociaal, economisch enz. worden bestudeerd. Op die manier gaat men na of er überhaupt sprake is van continuïteit, en zo ja hoe dat te verklaren is.

- *relaties tussen het object, zijn drager en het cultuurpatroon* : heeft de historische volkskunde de neiging om de volkse cultuurverschijnselen als geïsoleerde relictten of survivals te onderzoeken, d.w.z. items gerukt uit hun sociologisch, historisch, geografisch en functioneel verband, dan wil de Gegenwartsvolkskunde (onder invloed van de sociologie en antropologie) andere accenten leggen en de uitingen in hun cultuur-historische en vooral sociaal-economische context bestuderen.

De klemtoon ligt niet langer meer op het voorwerp zelf, b.v. het werktuig, het lied, het verhaal, maar op de arbeidende, zingende, vertellende mens in zijn situatie hic et nunc. Wat hier op de voorgrond treedt, is de functie die het voorwerp heeft voor de gebruiker zelf en de gemeenschap waarin beide (object en mens) geïntegreerd zijn.

Bij wijze van besluit stellen we dat de volkskunde als humane wetenschap niet zozeer op een statische dan wel op een dynamische wijze een bijdrage wil leveren tot de analyse van de volkscultuur. Het begrip traditie, waarmee de volkskunde zich jarenlang heeft geïdentificeerd en dat als voornaamste gebod gold voor het volkskundig denken en handelen, is vandaag de dag enigszins op de helling komen te staan. De traditionele inhoud van de term traditie is o.i. aan een grondige herziening toe, wil men die nog gebruiken om de actuele cultuurverschijnselen, die zagezegd traditieloos geworden zijn, wetenschappelijk te benaderen en te onderzoeken. Zoals de cultuur in het algemeen is de volkscultuur in het bijzonder een dynamische realiteit, die daarenboven een geïntegreerde eenheid is. Wie bij zijn volkskundige studies het object isoleert van zijn context, staart zich blind op de bovenlaag of de oppervlakte en verwerft slechts een partieel of zelfs vervormd inzicht. (6 bis)

(6 bis) Een zeer leesbare samenvatting van al deze problemen vindt men bij B. ALVER, Folkloristics. The Science about Tradition and Society, in : *Miscellanea Prof. em. Dr. K.C. Peeters*. Antwerpen, 1975, 57-65. Een andere moderne taak voor de volkskundige is de studie van het volksleven in de stad. Enkele voorbeelden van bij ons met verwijzingen naar buitenlandse literatuur : H. STALPAERT. *Volkskunde van Brugge*. Brugge, 1974; R. VAN DER LINDEN, *Volkskunde in de stad*, in : *De Leiegouw*, 28 (1976) 51-70, ill.

2. Volkskundige methodiek

Zoals elke andere wetenschap beschikt de volkskunde over bepaalde instrumenten en methodes om haar materiaal te verzamelen, te ordenen en wetenschappelijk te bestuderen.

2.1. De materiaalverzameling

Aangezien veel volkskundige onderwerpen weinig of geen materiële of geschreven sporen hebben nagelaten, is de volkskundige aangewezen op zeer verschillende bronnen : de voorwerpen zelf (7), archivalia, publicaties en de mondelinge overlevering.

Het spreekt voor zichzelf dat de diversiteit en de heterogeniteit van het materiaal een kritische houding van de onderzoeker vooropstelt. Alles wat men vindt en hoort kan weliswaar interessant en boeiend zijn, maar daarom niet steeds bruikbaar. De ervaring leert dat de volkskundige zich heel vaak nogal naïef opstelt tegenover zijn materiaal. De kwantiteit haalt het helaas nog dikwijls van de kwaliteit ! Voldoende kritische zin is de eerste en belangrijkste voorwaarde om tot gefundeerde resultaten te komen. Deze *conditio sine qua non* geldt niet alleen de voorwerpen zelf, het archivalische en het gepubliceerde materiaal, maar ook en wellicht vooral de informatie die men via veldwerk bijeenbrengt. We zullen daarom ruime aandacht besteden aan de volkskundige enquêteringstechnieken.

2.1.1. Niet gepubliceerde archivalische bronnen

Wie belangstelling heeft voor volkse cultuuruitingen uit het verleden, moet zijn materiaal met veel zorg en geduld bijeenzoeken in archiefdepots en gespecialiseerde volkskundige instellingen zoals musea, de volkskundige seminaries van de universiteiten Gent en Leuven, het Instituut voor Volkskunde te Antwerpen, enz. (cf. infra).

Tijdens dit verzamelwerk is het noodzakelijk zoveel mogelijk achtergrondinformatie i.v.m. de bronnen en hun inhoud te noteren. Beperkt men zich uitsluitend tot het onderwerp, dan loopt men gevaar dit uit zijn verband te rukken en nooit tot een bevredigende synthese te komen. Permanente waakzaamheid en een grote dosis objectiviteit vanwege de onderzoeker garanderen een solied uitgangspunt voor verdere studie. Voor meer informatie hieromtrent verwijzen we naar de grondbeginselen van de historische kritiek.

2.1.2. Gepubliceerde bronnen en andere werken

De volkskunde beschikt over een uitgebreid en vrij betrouwbaar bibliografisch apparaat. In dit verband vermelden we :

— NEDERLANDSE VOLKSKUNDIGE BIBLIOGRAFIE. Systematische Registers op Tijdschriften, Reekswerken en Geleghheidsuitgaven o.l.v. Prof. Dr. K.C. Peeters (†) en Dr. S. Top. Antwerpen, Centrum voor Studie en Documentatie v.z.w., 1964-.

(7) Wegens de complexiteit gaan we hier niet op in. We beperken ons tot één principe, nl. dat de houding t.o. elk voorwerp bepaald wordt door de aard van het voorwerp en zijn materiële toestand (vgl. b.v. speelgoed, huisraad, werktuigen, meubilair, gebouwen, enz.).

In deze reeks zijn momenteel 27 delen en 4 indexen (na 10 volumes telkens 2 indexen : personen en zaken) verschenen. Het is de bedoeling om de inhoud van alle Nederlandse en Vlaamse tijdschriften, reekswerken en gelegenheidsuitgaven (8), die voor de volkskunde belangrijk zijn, voor de onderzoeker te ontsluiten. Wie deze bibliografieën met succes wil consulteren, moet enigszins vertrouwd zijn met het plan-Hoffmann-Krayer, dat als bijlage bij deze syllabus is gevoegd.

- NATIONALE COMMISSIE VOOR FOLKLORE. Jaarboeken I-IX, 1939-1956; KONINKLIJKE BELGISCHE COMMISSIE VOOR VOLKSKUNDE. Jaarboek X-, 1957-. Brussel, Ministerie van Nederlandse Cultuur, Koloniënstraat 29-31.
Deze bibliografie telt al 29 volumes en wordt jaarlijks - het jongste Jaarboek XXIX bevat de bibliografie voor 1976 - opgesteld en uitgegeven in opdracht van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde (K.B.C.V.), Vlaamse afdeling. Ook de inhoud van deze bibliografie is samengesteld volgens het plan-Hoffmann-Krayer.

- Enigszins parallel met de Jaarboeken van de K.B.C.V. geeft het tijdschrift *Volkskunde* vanaf jaargang 43 (1940) bibliografische overzichten van allerlei volkskundige periodieken, die in alfabetische volgorde zijn opgesteld en onderverdeeld in twee hoofdgroepen : Benelux en andere buitenlandse tijdschriften. Een goede vernieuwing in deze vrij overzichtelijke bron van informatie dateert van 1973 (jaargang 74), toen het plan-Hoffmann-Krayer werd ingevoerd.

- K.C. PEETERS, *Volkskundige aantekeningen*. Nota's en bibliografie bij «Eigen Aard». Antwerpen, De Vlijt, 1962, 287 blz.
Zoals de ondertitel vermeldt, is deze bibliografie bedoeld als werkinstrument bij het zeer populaire werk van K.C. PEETERS, *Eigen Aard*. Overzicht van het Vlaamse Volksleven. Antwerpen, De Vlijt, 1963³. Dit gesystematiseerd bibliografisch overzicht, dat tevens kritisch en commentariërend is, levert informatie m.b.t. de studie der volkskunde, de bodem en zijn bewoners (land en volk, dorp en stad, speciale volks-groepen, boeren en heren, stielen en ambachten, moderne tijden), het

(8) Een overzicht van de periodieken en andere publicaties die in de *Nederlandse Volkskundige Bibliografie* (N.V.B.) zijn opgenomen, vindt de lezer bij Chr. LEONARD, *Overzicht van bewerkte tijdschriften*. Antwerpen, Centrum voor Studie en Documentatie v.z.w., 1973, 84 blz. We vestigen er de aandacht op dat de lopende tijdschriften maar werden geëxcerpeerd tot en met 1960. Wat vanaf 1961 in tijdschrift is verschenen, is in de *Jaarboeken van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde* (K.B.C.V.) te consulteren. Het publicatieplan van de N.V.B. voorziet nochtans aanvullende bibliografische overzichten vanaf 1961.

stoffelijke in het volksleven (huis en hoeve, huisraad, volkskunst, klederdracht, voedsel en drank), de volkstaal, de vertelselschat, het volkslied, het volksgeloof, de volksgeneeskunde, de volksweerkunde, de volksgebruiken (de jaarkrans, de levensloop).

- Om de volkskunde in internationaal verband te bestuderen raadplegen men de INTERNATIONALE VOLKSKUNDLICHE BIBLIOGRAPHIE (9). Het laatste deel werd uitgegeven door Rolf. W. Brednich en Robert Wildhaber, bevat informatie over de jaren 1973 en 1974, en verscheen te Bonn, Rudolf Habelt Verlag GmbH, 1977, 781 blz. Ook deze bibliografie is opgesteld volgens het plan-Hoffmann-Krayer.
- Naast de verschillende bibliografieën kan ook de literatuur belangrijke en interessante informatie bevatten. In dit verband vermelden we o.m. het literaire werk van L. Baekelmans, E. Claes, R. Snieders, S. Streuvels, F. Timmermans, E. Vermeulen, O. Wattez e.a. (10).

In welke mate deze literaire gegevens volkskundig bruikbaar zijn, moet door de onderzoeker degelijk gecontroleerd worden. Dit kan gebeuren door deze informatie te vergelijken met de beschikbare secundaire literatuur en de resultaten van supplementair veldwerk, doorgevoerd in het door de auteur beschreven gebied. Dat men hierbij rekening dient te houden met een eventuele beïnvloeding van de informanten door de literatuur (b.v. de veel gelezen E. Claes), is vanzelfsprekend.

- Een andere waardevolle bron die door de volkskundige nogal eens over het hoofd wordt gezien, is het fotografisch materiaal, dat door de B.R.T., het Instituut voor Volkskunde te Antwerpen en allerlei private foto- en filmclubs werd gerealiseerd. Het nadeel van deze documentatie is dat alles veelal beperkt blijft tot beelden, d.w.z. er is geen of onvoldoende wetenschappelijke achtergrondinformatie m.b.t. wat getoond wordt : herkomst, ouderdom, representativiteit, precieze situering in ruimte en tijd, eventuele functionele wijzigingen enz. van de objecten en/of de verrichte handelingen. Waakzaamheid is hier dus geboden (11).

(9) Daarin is uiteraard Vlaanderen opgenomen. De selectie voeren wij uit op basis van wat in het Jaarboek van de K.B.C.V. staat.

(10) Aan de K.U. Leuven werden deze schrijvers vanuit volkskundig standpunt bestudeerd. Anderen o.m. C. Buysse, de gezusters Loveling, A. Jeurissen komen nog aan bod. Het belang van de literaire bron voor de volkskunde werd onlangs concreet aange-toond door R. VAN DER LINDEN en R. PINON, *Abortus provocatus. Le faiseur et la faiseuse d'anges*, in : *Actes du colloque international «Amour et Mariage en Europe»*. Liège, 1975, 34-56.

(11) In de Jaarboeken van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde (1/1939-)

2.1.3. De mondelinge overlevering

Het inwinnen van inlichtingen met de medewerking van zegspersonen kan direct en indirect verlopen.

Onder directe informatie verstaan we dat de onderzoeker zich rechtstreeks tot zijn informanten wendt. Hij kan dan werken met vragenlijsten of het gesprek gedeeltelijk (het nemen van notities) of volledig registreren (bandopnemer). Het grote voordeel van de directe informatie is, dat men op het ogenblik van de enquête of het gesprek toelichtingen of aanvullende gegevens kan vragen of kritische bedenkingen kan formuleren, wat de kwaliteit van de antwoorden beslist verhoogt en hun revelantie bevestigt.

De indirecte informatie komt hierop neer dat men van op afstand (b.v. door het rondsturen van enquêteformulieren waarvan men verwacht dat ze na verloop van enkele weken goed en volledig ingevuld teruggestuurd worden) contact heeft met medewerkers. Door de aard van deze methode ligt het voor de hand dat de ontvangen inlichtingen niet alleen vager maar ook onvollediger en onnauwkeuriger kunnen zijn. Om dit euvel op te vangen is persoonlijk contact nadien meer dan wenselijk. Aangezien aanvullende controle haast onontbeerlijk is, kan de vraag gesteld worden of de indirecte informatie wel efficiënt is. Bovendien leert de ervaring dat de antwoorden die men op die manier wil verkrijgen, vaak om al dan niet gegronde redenen uitblijven. In dit opzicht is de respons op de vragenlijsten bestemd voor de *Volkskunde-Atlas voor Nederland en Vlaams-België* (12).

vindt de lezer inlichtingen over volkskundige films. Zie ook H. JAMAR, Documentaire Folkloristische Filmen, in : *Jaarboek VIII/1954* van de Nationale Commissie voor Folklore. Brussel, 1956, 51-70; R. VAN DER LINDEN, *Volkskunde en film : Onze-Lieve-Vrouw der Vissen. Volkskundige films van begin '62 tot begin '69*, in : *Oost-vlaamse Zanten*, 44 (1969), 120-127; J. VAN HAVER «Folkloristische» films, in : *Volkskunde*, 73 (1972), 367-368; S.J. BOUMA, *Fotografie en film bij het vastleggen van folkloristische verschijnselen*, in : *Handelingen van het XXI Vlaams Filologencongres*. Leuven, 1955, 271-275.

- (12) Tot nu toe zijn er vier afleveringen kaarten (in totaal dertig, handelend o.m. over sagemotieven, volksgeneeskunde, volksdevotie, volksgeloof) met telkens een deel commentaar verschenen (Antwerpen, 1959-69). Kritiek op deze werkwijze en haar minder gunstige resultaten leest men bij S. TOP, *Methodes bij het sagenonderzoek : theorie en praktijk*, in : *Volkskunde*, 68 (1967), 137-192; K.C. PEETERS, *De Nederlandse volkskunde-atlas. Bij het verschijnen van de eerste reeks kaarten*, in : *Volkskunde*, 61 (1960), 108-118 en S. TOP, *Bedenkingen en suggesties bij het verschijnen van de derde en vierde aflevering kaarten van de volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België (VANVB)*, in : *Volkskunde*, 71 (1970), 25-54.

Omdat de meeste onderzoekers van volkskundige fenomenen geconfronteerd worden met veldwerk, achten wij het noodzakelijk enkele basisprincipes te formuleren.

1. Wetenschappelijk gefundeerde conclusies zijn het resultaat van een goed doordachte materiaalverzameling. Het is nogal evident dat er nauwelijks of helemaal geen betrouwbare resultaten te verwachten zijn van een te beperkt aantal antwoorden. Wie veldwerk verricht op het domein van de volkskunde, moet erover waken dat hij op de medewerking van verscheidene informanten per localiteit kan rekenen, zodat onderlinge correctie of aanvulling van de antwoorden mogelijk wordt. Dit is een elementaire regel, die in de volkskundige praktijk nogal eens over het hoofd wordt gezien. We verwijzen hier naar de resultaten van de Volkskunde-Atlas en onlangs verschenen publicaties met cartografische verwerking van het materiaal (13).
2. Bovendien mag de keuze van de zegspersonen niet lukraak gebeuren. Als we uit zijn op informatie nopens een bepaalde gemeente of geografisch afgebakend gebied, moeten onze medewerkers daar geboren en/of getogen zijn, of daar al geruime tijd verblijven. Uiteraard gaat onze voorkeur naar autochtonen. Ook moeten we er rekening mee houden dat de selectie van onze informanten sociologisch en geografisch verantwoord is, d.w.z. ze moeten uit verschillende bevolkingsgroepen komen (landbouwers, arbeiders, bedienden hoger en lager kader, middenstanders, intellectuelen = de zgn. vrije beroepen) en hun woonplaatsen moeten zoveel mogelijk over het hele gebied verspreid zijn (niet alleen enquêteren rond de kerktoren !). Alleen wanneer men voldoende rekening houdt met deze diverse factoren, die de antwoorden in gevoelige mate kunnen beïnvloeden, is de bijeengebrachte informatie gegarandeerd, d.w.z. volledig, genuanceerd en representatief.
3. Wie materiaal wil verzamelen door middel van enquêtes, en wegens allerlei omstandigheden de mogelijkheid niet heeft om in persoonlijk contact te treden met zijn medewerkers, doet er goed aan bij de vragenlijst een begeleidende brief te voegen waarin volgende punten kort worden toegelicht : motivering van de enquête, formulering van de doelstellingen, praktische richtlijnen bij het beantwoorden van de vragen. Omdat men hierbij volledig afhankelijk is van de goodwill van de correspondenten, is het opportuun bij de vragenlijst een gefrankeerde omslag te voegen of een enveloppe waarop vermeld staat dat het port

(13) Zie voetnoten 3 (blz. 260-262) en 12.

door de geadresseerde wordt betaald. Bij een dergelijke werkwijze is het normaal dat een aantal correspondenten niet reageert op de eerste uitnodiging. Een herinneringsschrijven is dan een probaat middel om nog eens te wijzen op het belang van hun medewerking. Deze op het eerste gezicht onbenullige zaken verhogen in aanzienlijke mate de kansen dat de enquête beantwoord en teruggestuurd wordt.

4. Over de inhoud en de redactie van een vragenlijst kunnen vanzelfsprekend geen uniforme instructies worden gegeven. Dit wordt teveel bepaald door de aard van de enquête (het onderwerp) en het doel dat men wenst te bereiken. Er zijn evenwel een aantal punten, die men bij het rondsturen van vragenlijsten steeds in acht dient te nemen :

- de vragen zoveel mogelijk beperken tot één welbepaald onderwerp (b.v. huwelijksgebruiken);
- de vragen concreet, ondubbelzinnig en het liefst enkelvoudig stellen (bij voorkeur gesloten vragen);
- in de ordening der vragen moet een zekere logica steken;
- vertrekken van meer algemene vragen om te komen tot meer specifieke vragen;
- ingewikkelde vragen toelichten of illustreren door middel van één of meer treffende voorbeelden (eventueel een tekening);
- de vragen zodanig formuleren dat de medewerker precies weet wat bedoeld wordt b.v. in verband met de tijdsomstandigheden (vóór 1914, tussen de twee wereldoorlogen, na 1945) en de sociologische implicaties (voor welke stand geldt het gegeven antwoord ?);
- de enquête mag een paar vragen bevatten die in feite bedoeld zijn als controle van wat reeds werd geantwoord; opvallende doublures moeten nochtans vermeden worden;
- het is opportuun zelf antwoordmogelijkheden te geven (meerkeuzevragen); het desbetreffende antwoord moet dan door de informant aangekruist worden;
- voldoende antwoordruimte voorzien als het een open vraag betreft.

5. Teneinde de antwoorden optimaal te kunnen evalueren moet op het enquêteformulier voldoende ruimte voorzien zijn waarop de informant bepaalde essentiële inlichtingen kan geven i.v.m. :

- de gemeente waarvoor de informatie geldt
- de datum waarop de vragenlijst werd ingevuld
- zijn/haar identiteit :
 - naam en adres
 - burgerlijke staat
 - geboorteplaats en datum
 - beroep van zijn/haar ouders
 - eigen beroep
 - opleiding (scholingsgraad)

Belangrijke opmerking m.b.t. de materiaalverzameling:
Met het oog op de finale doelstellingen van elk volkskundig onderzoek is

het noodzakelijk het verzamelde materiaal intern en extern te toetsen naar zijn inhoud en zijn bronnen, d.w.z. archivalia, publicaties en de resultaten van het veldwerk. Dergelijke controle biedt een steviger garantie voor de kwaliteit en de representativiteit van de ingewonnen inlichtingen en beïnvloedt de besluitvorming direct en positief.

2.2. Ordening van het materiaal

2.2.1. Het reeds vermelde plan-Hoffmann-Krayer is het meest geschikt om alle mogelijke volkskundige gegevens te classificeren. We bevelen het ook aan om de inhoud van één of meer jaargangen van een volks- en/of heemkundig tijdschrift voor de onderzoeker te ontsluiten. In dit verband vermelden we *Oostvlaamse Zanten*, dat sedert jaar en dag dit systeem toepast, aangevuld met een auteursregister.

2.2.2. Voor sommige rubrieken uit de geestelijke volkscultuur bestaan er gespecialiseerde classificatiemodellen, die internationaal erkend zijn en overal worden gebruikt. Dit is o.m. het geval voor bepaalde genres van het volksverhaal, het raadsel, het spreekwoord en het volkslied (14) :

- Legende, mirakelverhaal, exempel :

F.C. TUBACH, *Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales*. Helsinki, 1969, (Folklore Fellow Communications (= FFC) 204).

- Sage :

J.R.W. SINNINGHE, *Katalog der niederländischen Märchen-, Ursprungssagen-, Sagen- und Legendenvarianten*. Helsinki, 1943, (FFC 132).

- Sprookjes :

S. THOMPSON, *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. Helsinki, 1961², (FFC 184).

M. DE MEYER, *Le conte populaire flamand. Catalogue analytique et répertoire des épisodes et éléments des contes. «Motif-Index»*. Helsinki, 1968², (FFC 203).

J.R.W. SINNINGHE, *Vijftig sprookjes als vervolg op De Meyer's catalogus*, in : *Volkskunde*, 74 (1973), 130-132; idem, 77 (1976), 121-123.

G. LAPORT, *Les contes populaires wallons*. Helsinki, 1932, (FFC 101).

- Volksverhaal (algemeen) :

S. THOMPSON, *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables*,

(14) Wie meer wil vernemen over deze stand van zaken, moet de nationale en internationale bibliografieën consulteren die in 2.1.2. vermeld worden.

- Raadsel :

A. TAYLOR, *A Bibliography of Riddles*. Helsinki, 1939, (FFC 126).

- Spreekwoord :

A. TAYLOR, *An Index to «The Proverb»*. Helsinki, 1934, (FFC 113).

- Volkslied (balladen) :

Een werkgroep van het Deutsches Volksliedarchiv (Silberbachstrasse 13, D-7800 Freiburg im Breisgau) heeft een classificatieplan ontworpen voor het verhalende lied, dat overgenomen werd door het Nederlands Volksliedarchief (Keizersgracht 569-571, Amsterdam-C). Voor een integrale uitwerking en toepassing van dit systeem verwijzen we naar Z. KUMER, *Vsebinski tipi slovenskih pripovednih pesmi; Typenindex slowenischer Erzähllieder*. Ljubljana, 1974.

Volledigheidshalve signaleren we nog dat er voor het volksverhaal en volkslied (volksmuziek) twee gespecialiseerde tijdschriften van internationaal formaat bestaan, nl.

FABULA. Zeitschrift für Erzählforschung, 1 (1958) -20 (1979).

JAHRBUCH FÜR VOLKSLIEDFORSCHUNG, 1 (1928) - 23 (1978).

2.3. Verwerking van het materiaal

Echt wetenschappelijk werk houdt vanzelfsprekend meer in dan verzameling en ordening van waardevol materiaal. De uiteindelijke betekenis van het onderzoek ligt in de evaluatie. In onze optiek betekent dit dat er moet gezocht worden naar relaties tussen het bestudeerde onderwerp, de mens die het kent en/of gebruikt, en de cultuurhistorische context waarin én object én drager geïntegreerd zijn.

Volkskundige theoretici hebben daarom een zestal gezichtspunten vooropgesteld van waaruit de volkskundige informatie moet benaderd worden. Nadat de onderzoeker zijn materiaal aan deze zesvoudige bewerking heeft onderworpen, is hij in staat tot een gedegen en overzichtelijke synthese te komen.

De vier Betrachtungen van A. Bach (15), nl. het historisch, geografisch, psychologisch en sociologisch aspect, vullen wij aan met de functionele en structuralistische benaderingswijze.

(15) A. BACH, *Deutsche Volkskunde, Wege und Organisation, Probleme, System, Methoden, Ergebnisse und Aufgaben, Schrifttum*. Heidelberg, 1960³ (zie ook voetnoot 5).

- *historisch* : Een heel belangrijke vraag i.v.m. volkskundige fenomenen is die van hun ouderdom en evolutie. Het historisch onderzoek van volkskundige bronnen is een zeer moeilijke en delicate opgave, want slechts zelden kan men met zekerheid de oorsprong, de herkomst, de functie van iets bepalen (zie de informatie in onze musea).

Veelal moet men zich bij gebrek aan sluitende informatie tevreden stellen met gissingen. Op zichzelf is dit niet zo erg, op voorwaarde dat men zijn vermoedens met slaande argumenten kan omkleden. Dit impliceert dat men over diverse betrouwbare en homogene gegevens beschikt, die vanuit een zelfde historische en geografische context bij elkaar gebracht kunnen worden. Maar hier precies ligt het grote knelpunt. Men is nogal vlug geneigd bepaalde verschijnselen uit het verre of nabije verleden met elkaar in verband te brengen, zonder precies te weten of er überhaupt een relatie heeft bestaan. Om al deze redenen hebben de volkskundigen geleerd omzichtig om te springen met de begrippen traditie en continuïteit (16).

- *geografisch* : Door toepassing van deze bewerking tracht de onderzoeker (volkskundige) grenzen vast te leggen. Een concrete vraag b.v. zou kunnen zijn : in welk(e) gebied(en) is Sint-Maarten een kinderheilige ? Door te werken met een elementaire vragenlijst gevolgd door aanvullende opzoekingen kan men deze grenzen vrij nauwkeurig afbakenen. Is dit met succes gebeurd, dan zoekt men naar een plausibele verklaring daarvoor, en die kan van historische, geografische (b.v. een waterloop als natuurlijke grens) of nog van een andere aard zijn (b.v. rijksgrenzen).

Wil men de geografische spreiding voor een volkskundig verschijnsel bestuderen, dan is het essentieel over voldoende materiaal te beschikken, dat bovendien uit min of meer dezelfde periode (en regio) stamt. Wie oude, moderne en recente gegevens door mekaar haalt, kan wellicht tot een begrenzing van zijn gebied komen, maar dit resultaat heeft weinig of geen wetenschappelijke waarde.

Het geografisch onderzoek resulteert in de cartografie, het localiseren en op kaart brengen van de informatie waarover men beschikt. Voorbeelden hiervan zijn de volkskunde-atlassen, die voor de meeste landen van West-Europa bestaan (17).

Zoals we reeds opmerkten, is de volkskundekaart geen doel op zichzelf maar slechts een zeer praktisch middel om een beter visueel beeld te krijgen in de geografische situatie van een bepaald onderzocht fenomeen (18).

(16) Vergelijk b.v. K.C. PEETERS, Constanten in het volksleven, in : *Volkskunde*, 53 (1952), 1-10 met H. BAUSINGER, Zur Algebra der Kontinuität, in : *Kontinuität ? Geschichtlichkeit und Dauer als volkskundliches Problem*. Herausgegeben von H. Bausinger und W. Brückner. Berlin, 1969, 9-30.

(17) J. THEUWISSEN, De volkskunde-atlas in Europa, in : *Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Jaarboek XXV*, 1972, 151-160 (met aanvullingen op blz. 160-163). Voor ons land zie de tekst i.v.m. voetnoot 12.

(18) Over dit onderwerp kan men meer vinden bij H.L. COX, *Enkele aspecten van de*

- *psychologisch* : Deze benaderingswijze onderzoekt de relatie tussen het bestudeerde object en zijn drager. Het betreft hier dus een persoonlijke aangelegenheid, die kan verschillen van individu tot individu (we denken b.v. aan het heksengeloof, toverij, enz.). Aangezien we met deze probleemstelling de privacy raken van onze informant(en), moet de onderzoeker heel voorzichtig en bescheiden te werk gaan.

Het is een kwestie van vertrouwen, dat door het stellen van een ondoordachte vraag ondermijnd kan worden, wat tot gevolg kan hebben dat de zegspersoon zich ofwel opsluit of met banale antwoorden reageert. Volledigheidshalve vermelden we dat met het psychologische aspect alle attitudes van de persoon in kwestie tegenover het desbetreffende onderwerp zijn bedoeld, alsook de correlatie die er bestaat tussen het individu, het object en de gemeenschap.

- *sociologisch* : In dit verband wordt nagegaan wat het aandeel is/was van de verschillende sociale groepen bij de totstandkoming en de overlevering van volkskundige gegevens, en dit naargelang van het historisch-geografisch aspect (b.v. reageert de plattelander anders dan de stadsmens ?).

Onderzoeken of de sociologische factor al dan niet een belangrijke rol speelt m.b.t. een volkskundig onderwerp (b.v. of er een zeker sociaal verband bestaat m.b.t. het nu vrij verspreid gebruik van de huwelijkslijst), veronderstelt dat we zeer goed en betrouwbaar geïnformeerd zijn over onze medewerkers (19).

De moderne volkskunde hecht terecht veel belang aan het sociologisch aspect, wat vroeger helemaal niet het geval was. Wie vandaag de dag een volkskundige studie maakt over het verenigingsleven, kan zich niet beperken tot de statuten en hun ouderdom of de namen van de leden. Hij moet vooral trachten te achterhalen welke mensen (groepen) zich door deze doelstellingen en regelementering aangetrokken voelden, en waarom zij tot deze vereniging toegetreden zijn.

Het beantwoorden van dergelijke vragen maakt het onderzoek dynamisch en tegelijkertijd maatschappelijk relevant.

- *functioneel* : Een studie over volksverhalen, liederen, gebruiken, werktuigen, huisraad, enz. moet als onaf beschouwd worden, wanneer geen woord gerept wordt over de functionele betekenis van het verhaal, het lied, enz. In zekere zin is onze cultuur een geheel van voorwerpen, waarnaar we bewust of onbewust grijpen volgens de omstandigheden van tijd en ruimte.

cartografische methode in de volkskunde. Nijmegen, 1968; idem, Het sociologisch aspect in de thematische cartografie, in : *Volkskunde*, 70 (1969), 168-182; idem, Elektronische Datenverarbeitung in der thematischen Kartographie. Kartierungstechnik in Ethnologie und Ethnolinguistik, in : *Ethnologia Europaea*, 6 (1972), 108-127; idem, Statistische quantificatie in de cartografische methode in de volkskunde, in : *Volkskundig Bulletin*, 1, (1975), 29-48.

(19) Zie onze tips i.v.m. het opstellen van vragenlijsten. In Leuven loopt momenteel een onderzoek over dit onderwerp.

Zo kunnen we in zeer verschillende situaties en met zeer verschillende bedoelingen een lied zingen of neuriën : b.v. in het bad, bij het dekken van de tafel, tijdens het grasmaaien, op het voetbalveld, in de kerk, in de herberg, in verenigingsverband. De keuze van de liederen en de eigenlijke bedoeling van onze melodische expressie is duidelijk niet steeds dezelfde. We kunnen dus spreken van functionele variaties, die door allerlei interne en externe factoren geconditioneerd kunnen worden : een grootmoeder vertelt andere zaken als ze haar oude buurvrouw ontmoet, dan wanneer haar schoondochter op bezoek komt, ze met gepensioneerden op reis gaat, haar kleinkinderen moederkesdag komen vieren, enz.

- *structuralistisch* : Het structurele aspect kunnen we op twee niveaus analyseren : intern, d.w.z. de structuren van het gegeven op zichzelf, de zgn. micro-structuur; en extern, d.w.z. de gestructureerde relatie tussen het onderwerp en de cultuurhistorische context, de zgn. macro-structuur.

In een huwelijksplechtigheid b.v. steekt een rode draad, want alles verloopt volgens een welbepaald scenario met hoogtepunten : het verlaten van de ouderlijke woning, het betreden van het gebouw waar de ceremonie zich voltrekt, het verlaten van dit gebouw, het collectieve feest, de naviering.

Maar ook de inhoud en de formele kwaliteiten van dit gestructureerd gebeuren kan men niet losdenken van de cultuurhistorische context, b.v. de keuze van het bruidsboeket, de gebruikte voertuigen, het bruidskleed, enz. Het gaat hier om een grotere structuur, een soort super-netwerk, dat ons doen en laten bepaalt. Het structuralisme is dus veel meer dan een linguïstische of literaire aangelegenheid.

In de meeste volkskundige onderwerpen steken heel wat elementen, die in een min of meer vaste onderlinge relatie staan en naar buiten uit vast te knopen zijn aan cultuurdominanten (20).

3. Enkele slotbedenkingen

Aangezien de volkskunde als wetenschap een kind is van de Romantiek (19^e eeuw), heeft men steeds heel veel belang gehecht aan het historisch aspect van de volkskundige verschijnselen. Naar het voorbeeld van de Grimms en de Duitse romantische school meende men in het traditionele volksgoed oude sporen te kunnen ontdekken van de Germaanse cultuur en mythologie. In deze optiek was de volkskunde een dienstmaagd van de geschiedeniswetenschap en de mythologie, die al hun kennen en kunnen wijdden aan de reconstructie van het verre verleden. Al hoewel deze mythologische trend fel is afgenomen, is de historiserende tendens terecht zeer voelbaar gebleven.

(20) A. DUNDES, Structuralism and Folklore, in : *Folk Narrative Research. Some Papers presented at the VI Congress of the International Society for Folk Narrative Research.* Helsinki, 1976, 75-93, (Studia Fennica 20).

Een synthese van al deze problemen hebben wij opgesteld voor het volksverhaal. We verwijzen daarvoor naar S. TOP, Wezen en belang van de repertoireanalyse. Een nieuwe impuls voor de volksverhaalstudie, in : *Liber Memorialis Prof. P.J. Vandenhoute*, in druk.

Onder invloed van de culturele antropologie en sociologie is het zwaartepunt momenteel meer komen te liggen op de sociologische dimensie van de volkskundige gegevens. Die worden niet langer als statische en geïsoleerde realia benaderd, maar als steeds evoluerende culturele fenomenen bestudeerd, d.w.z. als specifieke levensuitingen van individuen of groepen in een welbepaalde context. Zo wordt momenteel minder belang gehecht aan de inhoud dan aan de manier waarop en de omstandigheden waarin b.v. wordt verteld, gezongen, gewoond, gearbeid, enz.

Historisch gezien heeft de volkskundige wetenschap in de jongste jaren een geweldige evolutie ondergaan. Kon men vroeger beweren dat de volkskunde de *traditionele gemeenschapscultuur* bestudeerde (21), dan is dit niet meer zo gangbaar. Nu moet men de volkskunde meer zien als een wetenschap die de dynamische integratie onderzoekt van socio-culturele elementen binnen een bepaalde groep mensen.

Deze uitgesproken sociologisering heeft voor gevolg dat de wetenschappelijke basis van de volkskunde en haar methodes aanzienlijk werden verruimd. Daar de volkskundige zijn studie-object in het geheel van het cultuurhistorisch gebeuren van vroeger en nu wenst te integreren, is hij op interdisciplinaire samenwerking aangewezen. Dat geldt o.m. voor het volksverhaal (literatuurwetenschap en communicatiewetenschap), de volkse heiligenverering (geschiedeniswetenschap), het volkslied (musicologie), spreekwoorden en uitdrukkingen (linguïstiek), volksprent (kunstwetenschap), ambachten en beroepen (sociaal-economische geschiedenis), allerlei vormen van volks- en bijgeloof (godsdienstwetenschap), volksgeneeskunde (medische wetenschap) (22).

Het is echter ook duidelijk dat de sociologische tendens in de volkskunde het geografische, psychologische, functionele en structurele aspect niet overbodig heeft gemaakt, integendeel. In recente volkskundige studies b.v. i.v.m. het kinderspel treedt het psychologische sterk op de voorgrond. Naargelang van de aard van het spel (bedoeld is de toepassingstechnieken van de spelregels) kan men verschillende gedragingstypen bij spelende kinderen onderkennen en bestuderen. In zover deze spelregels geografisch variëren, kan men de verschillende varianten cartografisch vastleggen en tegelijkertijd onderzoeken in welke mate ze de spelattitudes van de deelnemers beïnvloeden. Meteen treedt dan de functionele variabiliteit op de voorgrond, die op haar beurt interne of externe structuralistische implicaties kan veroorzaken.

De volkskunde, geboren uit een zekere romantische «nostalgie du passé», nl. het bewaren en vrijwaren van verdwijnende tradities, is een vergelijkende autonome wetenschap, die wegens de diversiteit en het voortdurend wijzigen van haar studieobject (zowel materieel als formeel) steeds een beroep moet doen op andere disciplines. Een volkskundige die wil slagen in zijn opzet, nl. komen tot een beter en grondiger inzicht in de socio-culturele uitingen van de mens levend in gemeenschap, moet hoge

(21). Zie M. DE MEYER, o.c. in voetnoot 4 alsook J. VAN HAVER, Traditionele gemeenschapscultuur, in : *Volkskunde*, 79 (1978), 125-128.

(22) Aan de K.U. Leuven bestaat er een Werkgroep Volksgeneeskunde, die coördinatie en samenwerking nastreeft tussen het Seminarie voor Volkskunde en de Faculteit voor Geneeskunde. Zie *Academische Tijdingen*, 13 (1979), nr. 15, 17 mei 1979, 1 en 4-5.

eisen stellen aan de materiaalverzameling, de materiaalordening en de materiaalverwerking. Wanneer aan al deze voorwaarden wordt voldaan, kunnen de volkskundige resultaten een reële inbreng betekenen in het geheel van de humane wetenschappen (23).

4. Organisatie en infrastructuur van de volkskunde in Vlaanderen

4.1. Volkskundige organisaties

De Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde (K.B.C.V.) (Vlaamse afdeling) telt 15 leden, die de vijf Vlaamse provincies vertegenwoordigen. Als overheidsinstelling valt ze onder de bevoegdheid van de Minister van Nederlandse Cultuur. Het orgaan van de K.B.C.V. is het jaarboek, dat sinds 1939 regelmatig verslag uitbrengt over de samenstelling en de werkzaamheden van de Commissie en het wel en wee van haar leden. Elk jaarboek bevat tevens een bibliografisch overzicht, waarin de in de loop van het voorbije jaar verschenen publicaties die volkskundig belangrijk zijn, volgens het plan-Hoffmann-Krayer zijn opgenomen. Ook onze volkskunde-atlas is een publicatie van de K.B.C.V. (24).

Naast deze nationale instelling, die haar werking heeft over alle Vlaamse provincies, bestaat er een gelijkaardige organisatie, nl. de Vereniging voor Volkskunde, opgericht in 1967, waarvan iedere belangstellende lid kan worden. Het tijdschrift *Volkskunde* is het orgaan ervan en verschijnt viermaal per jaar. Het is de oudste nog bestaande volkskundige periodiek, die in 1888 door Pol De Mont en August Gittée werd opgericht, en min of meer als barometer fungeert voor de volkskundebeoefening in binnen- en buitenland.

In alle Vlaamse provincies bestaat er een Provinciale Commissie, bestaande uit een beperkt aantal leden, veelal historici en volkskundigen, die de volkskunde op regionaal niveau behartigen.

Voor Oost- en West-Vlaanderen vermelden we tenslotte twee goedwerkende verenigingen. De Bond van Oostvlaamse Volkskundigen is in 1926 gesticht en geeft het belangrijkste Oostvlaamse volkskundig tijdschrift uit, nl. *Oostvlaamse Zanten*, dat in 1979 zijn 54ste jaargang kent. De Bond van Oostvlaamse Volkskundigen patroneert twee belangrijke initiatieven, nl. het Alfons De Cockfonds en de Dienst voor Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen (25).

(23) Vgl. onze inleiding met J. DE VRIES, *De Wetenschap der Volkskunde*. Amsterdam, 1941 en M. LAENEN, *Volkskunde in : Twintig eeuwen Vlaanderen*. Hasselt, 1978, dl. 9, 316-339.

(24) Naar aanleiding van het 25-jarig bestaan van de K.B.C.V. heeft Voorzitter J. Van Haver een balans opgemaakt. Zie : *Jaarboek XXV Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde*. Brussel, 1972, 164-174.

(25) Meer daarover in : *Oostvlaamse Zanten*, 43 (1968), 2-9.

De Bond van Westvlaamse Volkskundigen dateert van 1938. Het orgaan van de Westvlamingen was 't *Beertje. Volkskundige Almanak* (1938-1975), sedert 1975 vervangen door een Jaarboek (I/1975; II/1976-78).

4.2. Allerlei nuttige informatie i.v.m. onderzoekscentra, musea en tijdschriften

4.2.1. Onderzoekscentra :

Instituut voor Volkskunde, *Gildekamersstraat 7-9, 2000 ANTWERPEN*

Seminarie voor Volkskunde van de R.U.G., *Blandijnberg 2, 9000 GENT*

Seminarie voor Volkskunde van de K.U.L., *Blijde-Inkomststraat 21, 3000 LEUVEN*

4.2.2. Belangrijkste volkskundige musea per provincie (26)

Antwerpen : *Museum voor Volkskunde, Gildekamersstraat 2-6, 2000 ANTWERPEN*

Brabant : *Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis - Afdeling Museum voor Volkskunde, Jubelpark, 1040 BRUSSEL*

Limburg : *Vlaams Openluchtmuseum, Domein Bokrijk, 3600 GENK*

Oost-Vlaanderen : *Museum voor Volkskunde, Kraanlei 63, 9000 GENT*

West-Vlaanderen : *Museum voor Volkskunde, Balstraat 27, 8000 BRUGGE*

4.2.3. Alfabetische lijst van de belangrijkste volkskundige tijdschriften (27)

ANNALEN VAN DE KONINKLIJKE OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN HET LAND VAN WAAS. *Jaarboek, 1861/62-*

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND. *Jaarboek van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, 1949-*

BIEKORF. *Westvlaams Archief voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore, 1890-*

DE BRABANTSE FOLKLORE. *Driemaandelijks tijdschrift van de Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van de Provincie Brabant, 1921-*

HET BRUGS OMMELAND. *Driemaandelijks Heemkundig Tijdschrift voor Brugge en Ommeland uitgegeven door de Heemkundige Kring «Maurits Van Coppennolle», 1961-*

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER. *Tweemaandelijks tijdschrift van het Kon. Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant. (1911-1914, 1919-1925), 1926-*

HOK. *Tijdschrift van de Koninklijke Hoogstratens Oudheidkundige Kring, 1933-*

HET LAND VAN AALST. *Tijdschrift van de Geschied- en Heemkundige Vereniging «Het Land van Aalst», 1949-*

HET LAND VAN BEVEREN. *Driemaandelijks heemkundig tijdschrift, 1958-*

(26) Zie verder L. CRICK, Lijst der Musea van België, die verzamelingen van Folklore bevatten, in : *Nationale Commissie voor Folklore. Jaarboek I/1939.* Brussel, s.d., 29-45 en idem, Belgische Musea bevattende verzamelingen van Folklore, in : idem, *Jaarboek III/1949-1950.* Brussel, 1951, 12-27.

(27) Een vollediger lijst van de volkskundig interessante tijdschriften vindt men in : *Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Jaarboek XXIX.* Brussel, 1976, Ministerie van Nederlandse Cultuur, Koloniënstraat 29-31, 117-129.

DE LEIEGOUW. *Vereniging voor de Studie van de lokale Geschiedenis, Taal en Folklore in het Kortrijkse*, 1959-.

LIMBURG. *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Volkskunde*, 1919-.

NOORDGOUW. *Cultureel tijdschrift van de provincie Antwerpen*, 1961-.

ONS HEEM. *Tweemaandelijks tijdschrift van het Verbond voor Heemkunde*, 1942-.

OOSTVLAAMSE ZANTEN. *Tweemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde*, 1926-.

HET OUDE LAND VAN LOON. *Jaarboek van de Federatie der Geschied- en Oudheidkundige Kringen van Limburg*, 1946-.

TAXANDRIA. *Jaarboek van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van de Antwerpse Kempen*, 1903-.

VOLKSKUNDE. *Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven*, 1888-.

BIJLAGE

Plan-Hoffmann-Krayer

I. VOLKSKUNDE IN HET ALGEMEEN

A. Bibliografie

1. Algemene bibliografie
2. Tijdschriften (alfabetisch)

B. Geschiedenis en beoefening der volkskunde

1. Feiten
 - a. *Algemene bijdragen en mengelingen*
 - b. *Verenigingen*
 - c. *Congressen, studiedagen, vergaderingen*
 - d. *Musea, verzamelingen*
 - e. *Tentoonstellingen*
2. Personalialia (alfabetisch)

C. Grondslagen en methodiek

1. Algemene bijdragen en mengelingen
2. Bepaling, methodiek
3. Verband van de volkskunde met andere wetenschappen
 - a. *Geschiedenis*
 - b. *Sociologie en volkshuishoudkunde*
 - c. *Psychologie met inbegrip van volkenspsychologie*
 - d. *Ethnologie, cultuur-antropologie, primitieve beschaving*
 - e. *Andere wetenschappen*
 - f. *Kunsten*
4. Technische hulpmiddelen
 - a. *Cartografie*
 - b. *Film, radio, televisie, recorder, enz...*

D. Verzameling van documenten en van mengelingen over geografische of ethnografische eenheden (met inbegrip van materiaalverzameling, vragenlijsten, atlassen)

1. *Verskillende taalgebieden*
2. *Engels taalgebied, inbegrepen het Engels-Amerikaans*
3. *Frans taalgebied met inbegrip van het Provençaals en het Frans buiten Europa*
4. *Italiaans taalgebied met inbegrip van het Sardisch*
5. *Spaans, Katalaans en Portugees taalgebied met inbegrip van de Romaanse taalgebieden buiten Europa*
6. *Overige Romaanse taalgebieden (Rhaeto-Romaans, Roemeens)*
7. *Duits taalgebied met inbegrip van het Duits-Amerikaans en het Jiddisch*
8. *Nederlands taalgebied, inbegrepen het Fries en het Afrikaans*
 - a. *Geografisch (alfabetisch)*
 - b. *Volgens thema (alfabetisch)*
9. *Skandinavisch taalgebied (Deens, Zweeds, Noors, IJslands)*
10. *Grieks taalgebied*
11. *Slavisch taalgebied*
12. *Andere taalgebieden binnen Europa*
13. *Andere taalgebieden buiten Europa*
14. *Klassieke oudheid*

E. Toegepaste volkskunde

II. NEDERZETTING

A. Algemene bijdragen en mengelingen

B. Bijzonderheden

1. *Vroegste bewoning, grenzen*
2. *Dorpen en dorpsgroei (alfabetisch)*
3. *Steden en stadsontwikkeling (alfabetisch)*
4. *Stads- en dorpsgedeelten (wijken en buurten)*
5. *Moderne uitgroei*

III. GEBOUWEN

A. Algemene bijdragen en mengelingen

B. Hoeven

C. Huis en bijgebouwen

1. *Woonhuis*
2. *Bedrijfsgebouwen*
 - a. *Van de hoeve*
 - b. *Molens*
 - c. *Herbergen en afspanningen*
 - d. *Andere bedrijfsgebouwen*

D. Kerken, kapellen, kerkhoven

1. *Kerken*
2. *Kapellen*
3. *Kerkhoven*

IV. VOORWERPEN

A. Algemene bijdragen en mengelingen

B. Onroerende goederen en monumenten

1. *Samenvattende en gemengde bijdragen*
2. *Bijzonderheden*

C. Roerende goederen

1. *Algemene bijdragen en mengelingen*
2. *Meubelen en huisraad*
3. *Werktuigen*
4. *Andere voorwerpen*

V. TEKENS EN UITHANGBORDEN

A. Algemene bijdragen en mengelingen

B. Bijzonderheden

1. *Wapens (heraldiek)*
2. *Symbolen*
3. *Andere tekens*

VI. TECHNIEK/BEROEPEN, VOLKSKUNST EN -NIJVERHEID**A. Algemene bijdragen en mengelingen****B. Volkskunst en -nijverheid : bijzonderheden**

1. <i>Textielkunst en -industrie</i>	2. <i>Prentkunst</i>	3. <i>Houtbewerking</i>
4. <i>Pottenbakkerskunst</i>	5. <i>Steen</i>	6. <i>Bewerking van metaal</i>
7. <i>Glaswaren</i>	8. <i>Varia</i>	

C. Volkse ambachten en beroepen

1. <i>Uitoefening</i>	2. <i>Inrichting</i>

D. Landbouw, veeteelt

1. <i>Algemene bijdragen en mengelingen</i>	
2. a. <i>Land- en tuinbouw</i>	b. <i>Bosbouw</i>
3. a. <i>Vee- en kleinveeteelt</i>	b. <i>Bijenteelt</i>

E. Jacht, visvangst en pluk

1. <i>Jacht</i>	2. <i>Visvangst</i>	3. <i>Pluk</i>

F. Verkeer, wegen, vervoer, landverhuizing

1. <i>Algemeen en mengelingen</i>	2. <i>Handel en verkeer</i>
3. <i>Wegen</i>	a. <i>Land</i> b. <i>Water</i>
4. <i>Vervoer</i>	5. <i>Landverhuizing</i> 6. <i>Scheepvaart</i>

G. Markten en foren

1. <i>Markten</i>	2. <i>Foren</i>

H. Kalender, tijdrekening, maten en gewichten, geld

1. <i>Algemeen en mengelingen</i>	2. <i>Kalender en tijdrekening</i>
3. <i>Gewichten en maten</i>	4. <i>Geld en munten</i>

VII. VOLKSPSYCHOLOGIE**A. Algemene bijdragen en mengelingen****B. Bijzonderheden**

1. <i>Somatisch type</i>	2. <i>Psychisch type</i>
3. <i>Typische groepen</i>	4. <i>Typische individuen</i>

VIII. VOLKSDRACHTEN, SIERADEN**A. Algemeen (Nederlands taalgebied)****B. Bijzonderheden (Nederlands taalgebied)**

1. <i>Gehele kleding</i>	2. <i>Mannenkleding</i>	3. <i>Vrouwenkleding</i>
4. <i>Kinderkleding</i>	5. <i>Beroepskleding</i>	6. <i>Delen van de kleding</i>

C. Sieraden en opsmuk**D. Buiten het Nederlands taalgebied****IX. VOEDING****A. Algemene en gemengde bijdragen****B. Bijzonderheden**

1. <i>Voedsel</i>	a. <i>Brood en gebak</i>	b. <i>Ander voedsel</i>
2. <i>Dranken</i>	a. <i>Bier</i>	b. <i>Andere</i>
3. <i>Tafelgewoonten</i>		

X. ZEDEN EN GEBRUIKEN, FEESTEN, SPELEN**A. Algemene bijdragen en mengelingen****B. 1. Levensloop**

2. <i>Geboorte en doopsel</i>
3. <i>Kinderjaren</i>
4. <i>Schoolgebruiken</i>

5. *Jeugd, rijpheid, militieloting en -dienst (algemeen)*
 - a. *Jeugd en rijpheid* b. *Militieloting en krijgsmilitie*
6. *Liefde, verloving, huwelijk (algemeen)*
 - a. *Liefde en verloving* b. *Huwelijk*
7. *Dood en begraving (algemeen)*
 - a. *Dood en laatste ziekte* b. *Begraving en uitvaart*
8. *Kalendergebruiken*
 - a. *Algemene bijdragen en mengelingen* b. *Wintergebruiken* c. *Lentegebruiken*
 - d. *Zomergebruiken* e. *Herfstgebruiken* f. *Volksgebruiken op vaste kalenderdatum*
9. *Verenigingen*
 - a. *Schuttersgilden* b. *Broederschappen*
 - c. *Kamers van retorica* d. *Andere verenigingen*
10. *Dorps- en stadsleven (feesten)*
 - a. *Kermissen* b. *Ommegangen* c. *Andere feestelijkheden*
11. *Landbouwfeesten*
 - a. *Oogstfeesten* b. *Andere feesten* c. *Huiselijke feesten*
12. *Spel, speelgoed en ontspanning*
 - a. *Kinderen* b. *Volwassenen*
13. *Omgangsvormen*
14. *Varia*

XI. SOCIALE EN RECHTERLIJKE VOLKSKUNDE

A. Algemene bijdragen en mengelingen

B. Sociale gebruiken en overleveringen

C. Rechterlijke volkskunde

1. *Rechtsbeginselen* 2. *Rechtshandelingen*

XII. VOLKSGELOOF

A. Bibliografie

B. Algemene bijdragen en mengelingen

C. Mythologie en cultus (niet-Christelijk)

1. *Algemene en gemengde bijdragen* 2. *Natuur geloof*
3. *Duivelsgeloof* 4. *De geestenwereld*

D. Christelijke volksdevotie en heiligenverering

1. *Algemene en gemengde bijdragen*
2. *God, heiligen, engelen (algemeen)*
 - a. *God* b. *Heiligen (in alfabetische volgorde)* c. *Engelen*
3. *Geestelijken*
4. *Gewijde voorwerpen*
5. *Geheiligde en gewijde plaatsen*
6. *Handelingen en gebeden*
 - a. *Gebeden* b. *Bedevochten* c. *Processies* d. *Andere handelingen*

E. Voortekens en orakels

1. *Algemene en gemengde bijdragen* 2. *Voorzeggingen*
3. *Voortekens* 4. *Orakels*

F. Toverkunst en toverover

1. *Algemene en gemengde bijdragen*
2. *Heksen en tovenaars*
3. *Amuletten, talismannen en tovertekens*
4. *Tover- en bezweringsformules, toverboeken*

XIII. VOLKSGENEESKUNDE**A. Algemene bijdragen en mengelingen****B. Bijzonderheden**

1. *Beoefening*
 - a. *Handelingen*
 - b. *Geneesmiddelen*
2. *Genezers*
3. *Bovenmatuurlijke krachten*
 - a. *Overdragen der ziekte*
 - b. *Afweren der ziekte door gebeden*
 - c. *Andere krachten*

XIV. VOLKSWETENSCHAP**A. Volkswetenschap in het algemeen****B. Volksplantenkunde**

1. *Algemene en gemengde bijdragen*
2. *Bijzonderheden*

C. Volksdierkunde

1. *Algemene en gemengde bijdragen*
2. *Bijzonderheden*

D. Volksweer- en sterrenkunde

1. *Algemene en gemengde bijdragen*
2. *Weerspreuken*
3. *Verklaringen*

E. Astrologie, droomverklaring**F. Alchimie****XV. VOLKSLETTERKUNDE IN HET ALGEMEEN, samenvatting van XVI-XXI****XVI. VOLKSPOEZIE****A. Algemene bijdragen en mengelingen****B. Het volkslied**

1. *Algemene en gemengde bijdragen*
2. *Beoefening en onderzoek*
3. *Reeksen liederen en verzamelingen*
4. *Bepaalde stof en bijzondere liederen*

C. Rijmen en spreuken**D. Het kinderlied**

1. *Beschouwingen*
2. *Teksten*
 - a. *Wiegeliedjes en kniedeuntjes*
 - b. *Eigenlijke kinderliederen*
 - c. *Spelliederden*

E. Opschriften

1. *Op huizen en bedrijfsgebouwen*
2. *Grafschriften*
3. *Andere teksten*

XVII. MUZIEK, DANS, UITROEPEN**A. Algemene bijdragen en mengelingen****B. Volksmuziek****C. Volkse muziekinstrumenten****D. Volksdans****E. Roepen, kreten**

1. *Straatroepen*
2. *Roepen en kreten van het herders- en landbouwleven*
3. *Andere roepen*

XVIII. HET VOLKSVERHAAL**A. Algemene bijdragen, samenvattingen en mengelingen betreffende B tot E****B. Sprookjes**

1. *Bibliografie en index*
2. *Algemene bijdragen en verhandelingen; geschiedenis van thema's en motieven*
3. *Teksten*
 - a. *Diersprookjes*
 - b. *Wondersprookjes*
 - c. *Boertige sprookjes*
 - d. *Verklarende sprookjes*
4. *Studiën*

C. Volkssagen

1. *Bibliografie en index*
2. *Algemene bijdragen en verhandelingen; geschiedenis van thema's en motieven*
3. *Teksten*
 - a. *Mythologische sagen*
 - b. *Historische sagen*
 - c. *Andere sagen*
4. *Studiën*

D. Legendes

1. *Bibliografie en index*
2. *Algemene bijdragen en verhandelingen; geschiedenis van thema's en motieven*
3. *Teksten*
4. *Studiën*

E. Anekdoten, geestige vertellingen, fabels

1. *Bibliografie en index*
2. *Algemene bijdragen en verhandelingen; geschiedenis van thema's en motieven*
3. *Teksten*
4. *Studiën*

XIX. VOLKSTONEEL**A. Algemene bijdragen en mengelingen****B. Poppenspel**

1. *Algemene en gemengde bijdragen*
2. *Inrichting en materiaal*
3. *Spelers van het poppenspel*
4. *Teksten*

C. Volksschouwspel**XX. OVERIGE VOLKSLITERATUUR****A. Algemene en gemengde bijdragen****B. Bijzonderheden**

1. *Volksboeken*
 - a. *Studiën*
 - b. *teksten*
2. *Volksliteratuur buiten de volksboeken*

XXI. VOLKSTAAL**A. Algemene bijdragen en mengelingen betreffende B tot G****B. Raadsels**

1. *Studiën*
2. *Teksten*

C. Spreekwoorden en volksuitdrukkingen

1. *Studiën*
2. *Teksten*

D. Humor en spot, volkshumor op stad en dorp, land en volk

1. *Studiën*
2. *Teksten*

E. Scheldwoorden en spetroepen

1. *Studiën*
2. *Teksten*

F. Klanknabootsingen en -verklaringen

1. *Studiën*
2. *Teksten*

G. Volkswoordenschat

1. *In het algemeen*
2. *Speciale talen*

XXII. NAMEN**A. Algemene bijdragen en mengelingen****B. Namen van plaatsen, straten en huizen****C. Voornamen en familienamen****D. Bijnamen****E. Andere namen**

Kunstschilder Georges TEUGELS

In de maand juni 1979 stelde kunstschilder Georges TEUGELS een veertigtal doeken ten toon in de zaal voor tentoonstellingen van het Museum voor Volkskunde te Gent.

Geboren te Dendermonde in 1937 studeerde deze begaafde artiest aan de kunstakademies te Brussel en te Parijs. Sedert 1975 is hij als beroepskunstenaar gevestigd te Lebbeke, Potaardestraat 28.

Hij past de oude technieken toe, ondermeer het «glaceren» dat hij met succes aanwendt om de echtheid en de zuivere weergave tot uiting te laten komen. In 1972 werd hij laureaat van de Prijs voor Schilderkunst van de V.V.V. Faluintjesstreek Moorsel (Groot Aalst).

Hij leeft in nauw contact met de natuur en het landelijk leven. Zijn typische koppen uit de familiekring en uit zijn omgeving getuigen van zijn knappe portretkunst.

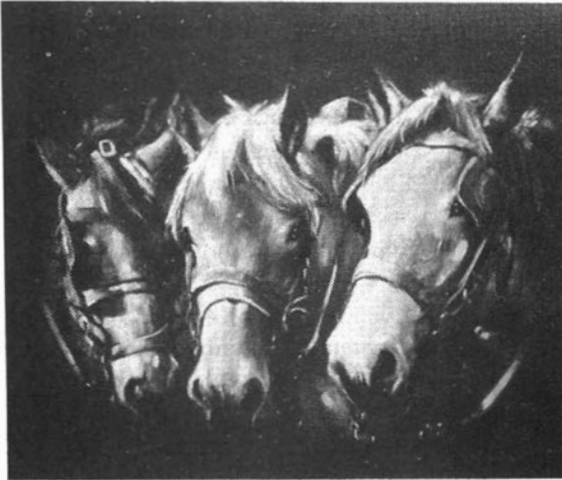
Vader Fil als krantlezer
Olie op doek
60 X 70 cm

Van boerenhoven weet hij de stemmigste hoekjes uit te kiezen die hij door knappe weergave van het licht en donker tot in detail weet uit te beelden.

Op de hoeve
Olie op doek
50 X 60 cm

Ook dieren boeien hem en worden haast met een anatomische perfectie weergegeven. Prachtige kleuren en harmonie sieren zijn veldruikers

Trouwe dienaars
Olie op doek
60 X 70 cm

Nieuw in zijn oeuvre zijn pentekeningen verhoogd met olieverf. In zijn werken treedt zijn kunstenaarsziel op het voorplan. Zo de eerste penseeltrekken zijn innerlijke gevoelens niet gaaf weergeven, aarzelt hij niet te herbeginnen.

Doeken van hem bevinden zich in het bezit van het Stadsbestuur van Aalst en in talrijke privéverzamelingen.

Kunstcritici vestigen de aandacht op zijn bezieling, zijn natuurgebondenheid en nieuwe techniek. Hij streeft er naar het eigen karakter van een dorp en het dorpsleven volwaardig uit te beelden.

M. BROECKHOVE

GENT — GENT ES ZUU SCHUUNE.

1.

Ja ik zoe durven zegge, aan Jan en alleman,
't Er es gien stad in België, die tegen Gent op kan.
Maor ja de mieste mensen, ze willen 't nie verstaon, (1)
Want z'hèn zij toch veel liever naor 't buitenland te gaon.

2.

En moest hulder nu vraogen, naar schuunheden (2) van Gent,
Ze zoe'n zij zeker zeggen, das es mij nie bekend.
Maor moeste's alles weten, 'k zeg het nie veur de lol,
Ze zoe'n zij nie mier spreken van Duitsland of Tyrol.

3.

In 't midden van den Vrijdagsmort ziede t'Jaok (3) daor nu staon,
Hij tuugt u mee zijn rechterhand langs waor dadde moet gaon.
g'Hèd daor de Lange Munte, al mee de Dulle Griet,
Daorachter ligt de Leie, da riekte toch subiet. (4)

4.

Wa verder ligt een pleintje, da es den Groenselmort, (5)
Mee zijn schuun Galgenhuiske, en zijnen Pensmort.
Wilde 't Graovenkastiel hèn, an de Onthuufdingsbrug,
g'Hèd daor uuk de Vismijne, just achter uwen rug.

5.

De Kuurmort kende beter, al mee den gruuten Post, (6)
En de St-Niklaoskerke, die ons zuuveele kost.
Ge moet naor 't Belfort kijken, hoe fier da het daor staot,
En zie maor naor de Draoke die mee den wind ronddraoit.

6.

Onze Vlaomsche Theoter, die geeft ons stuk op stuk,
Maor in de Gentsche fieste hèn ze nog 't miest geluk.
't Es just lijk mee den Opera, het volk struumd als n'en vliet, (7)
Ge moet da toch maor kennen, ze spelen tons veur niet. (8)

7.

St-Baofs es ons Huufdkerke, zij es zuu enorm gruuat,
Degene die veel geld hee, begraove ze mee struut. (9)
Wa verder naor de Zuid op, ligt Gieraord Duvelstien, (10)
Het standbeeld van Van Eyck, Lieven Bèwens g'huul allien. (11)

8.

Het Bisdom en de Banke, just nevens mallekaor,
Den Hondenmort daor tenden, Keizer Karel kijkt ernaor.
Hij schriemt zuu in zijn eigen, in zijn keel die zit een krop;
Ja moest hij werekieren, w'hén t'zitte veur een strop.

9.

'k Zoe nog veel kunnen zeggen, al van de Gentse kuip,
Want kijk maor in de zomer, de toeristen vinden't puik.
Ik gao nu maor besluiten, 'k geef u ne goeie raod,
Kijkt ierst maor in ons Gent rond, ier da g'op reize gaot.

Marcel VISPOEL

(1) begripen. (2) mooie dingen. (3) Standbeeld van Jakob van Artelvelde. (4) ruikt men onmiddellijk. (5) Groentenmarkt. (6) Koornmarkt. (7) stroomt. (8) dan gratis. (9) vroeger gebruik : bij begrafenis van rijke lui stro op de kerkvloer te leggen. (10) Gerard Duivelsteen. (11) Lieven Bauwens.

Boekbespreking

Roland A.E. op de BEECK. *De Gilde van Onze-Lieve-Vrouwe-Lof, in de kathedraal te Antwerpen. Vijfhonderd jaar Mariaverering te Antwerpen, met Brief* vooraan van Mgr. G. Danneels, bisschop van Antwerpen. Uitgave door genoemde Gilde. Antwerpen, 1978, 192, 61 ill., twee in veelkleurendruk.

Het gebeurt zelden, dat een auteur het aandurft een bepaald onderwerp te zien, in een uiterst ruim en zeer beperkt domein tegelijk. Dit geschiedt in deze studie. Drs. Roland A.E. op de Beeck, kapelmeester der gilde, schikt zijn studie in zes hoofdstukken. De titel laat in de verste verte niet vermoeden wat in hoofdstuk I en II samengevat is : *Mariadevotie door de eeuwen heen* (9-16); *Mariaverering te Antwerpen in de middeleeuwen* (17-24). Na dit schematisch inzicht en overzicht steekt het lokaal onderzoek van pas, hoofdstuk III : *Stichting en groei van de Gilde* (25-94). Hoofdstuk IV omvat de 19^e eeuw : *Mariaverering in een veranderde wereld*. Hoofdstuk V en VI bestrijken de huidige eeuw, met jubelfeesten en processies, verenigingen, sacrale muziek Maria ter ere in de 20ste eeuw, het behoud van het Mariale karakter van Antwerpen. Een opsomming van titels levert, strikt genomen, weinig of niets op en biedt menigmaal een vertekend beeld. Hoofdstuk VII levert o.a. *Ikongrafische Types en Attributen*. Bij de verschillende types geldt het onderscheid tussen deze verbonden aan de devotiepraktijken en deze ontleend aan de schriftuurlijke bronnen. Zo ontleedt de auteur hoe *de Boom van Jesse* gegroeid is uit de profetie van Jesja (kap. 11), een geliefkoosd thema in de baroktijd, maar hoe daaruit, onder invloed van de H. Coleta *de Genealogie van Onze-Lieve-Vrouw* ontstaat, ook genaamd de Maagdschap van de H. Anna, (de Heilige Sippe). Een wondere band bestaat tussen Brugge en Antwerpen. Te Brugge sticht Margaretha van Oostenrijk de eerste de kloostergemeenschap onder het patroonschap Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën. Daar komt een eerste Broederschap onder die titel. Maar de afbeelding met zeven zwaarden waaivormig rond Maria opgesteld, ontdekt u voor de eerste maal op een in 1509 te Antwerpen gepubliceerde en aan Keizer Karel V opgedragen prent. Dusda-

nige bijzonderheid wijst u op de rijke geladenheid van het werk en op de wisselende band tussen historische en religieuze grondslagen. De Mariaverering in de Scheldestad in de middeleeuwen brengt ons naar de specifieke Lieve-Vrouwemissen, kapelanieën, ommegangen, dankprocessies, bedevaarten en broederschappen. De kerkelijke overheid onderhoudt de mariale cultus in de Antwerpse parochiekerk; de volksvroomheid overtreft die algauw. Deze floreert bij voorbeeld op het einde van de 14de eeuw in de St.-Jansommegang, de aloude Besnijdenisprocessie, de Sakramentsprocessie, en in 1399 langs de Lieve-Vrouwe-Ommegang. De jaarmarkt wordt bij die gelegenheid druk bezocht en Rederijkers voeren een spel van Onser Vrouwen op. De «grote toer» die de belangrijkste processie van de stad wordt, is door kapittel en stadsmagistraat tesamen uitgestippeld. Alle leden van de magistraat, de gilden en de ambachten zullen de ommegang houden en vertegenwoordigers van hen zullen om beurt het beeld van Maria dragen. Elke groep voorzag dertien personen ! Intussen ontstaan, naast de ontwikkeling van allerlei broederschappen, nieuwe vormen van devotie, zo de «Loven», die spruiten uit het officie of getijdengebed. De bestaande Onze-Lieve-Vrouwe Gilde wordt herschapen in de «Gilde van Onse-Liever-Vrouwen Loff», met het inzicht een dagelijkse en plechtige avondhulde aan de stadspatrones te brengen. De wisselwerking inzake profane en religieuze inmenging treedt op allerlei vormen en normen te voorschijn, o.a. de ontlasting van het garnizoensrecht voor bepaalde leden (p. 31), de (in 1586) scheiding van de ommegang en het godsdienstig deel dat Processie van devotie wordt (56), het bedevaartvaantje van 1728 dat deze twee (84) elementen weerspiegelt, de aard van de processie (35, 88), de wijding van druiven als
(vervolg blz. 104)